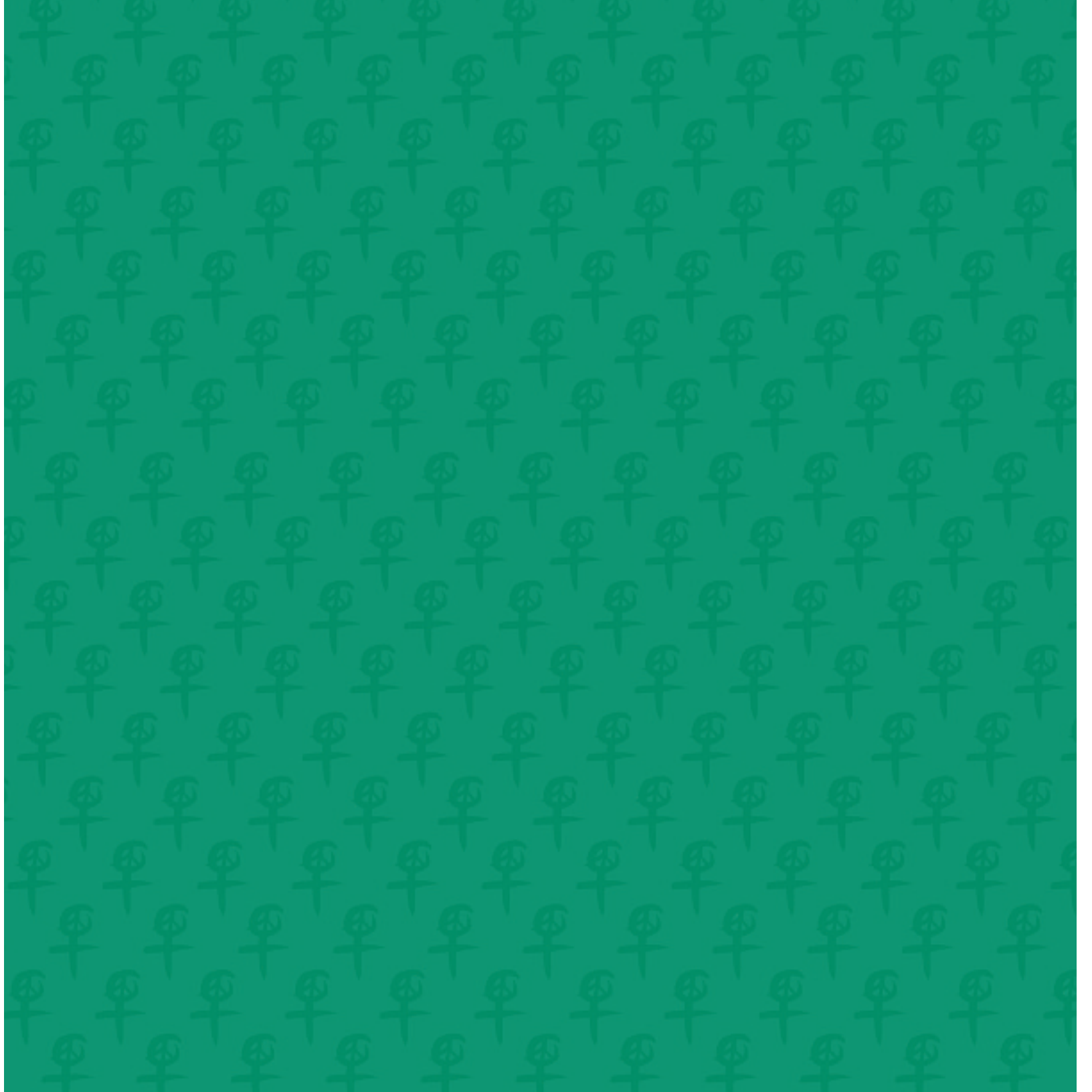

SE TILL MIG SOM
LITEN ÄR
NÄR PAPPA SLÅR MAMMA

VARFÖR EN SKRIFT OM BARN I FAMILJER DÄR MISSHANDEL FÖREKOMMER?

Efter förslag i Kvinnofridspropositionen 1998 skärpte Sveriges Riksdag lagstiftningen vad gäller våld mot kvinnor. Då infördes bl.a. brottsrubriceringen grov kvinnofridskränkning, socialtjänsten kompletterades med nya bestämmelser och jämställdhetslagen förtydligades. Riksdagen antog även då, 1998, den lag som kriminaliserade köp av sexuella tjänster och som fortfarande är unik i världen.

Regeringens förslag till åtgärder för att bekämpa våld mot kvinnor, prostitution och sexuella trakasserier i arbetslivet berörde ett brett fält av områden och hade tre centrala utgångspunkter:

- Lagstiftningen ska förbättras och skärpas
- Förebyggande åtgärder ska vidtas
- Utsatta kvinnor ska få ett bättre bemötande

Sommaren 2000 inrättade regeringen Nationellt Råd för Kvinnofrid. Detta råd har bl.a. i uppdrag att utgöra ett rådgivande organ för frågor som rör våld mot kvinnor, samt uppmärksamma problemområden som behöver åtgärdas.

Regeringen valde ut några särskilt prioriterade arbetsområden – varav ett var att belysa barn i misshandelsförhållanden. Kvinnofridspropositionen utgick visserligen från de misshandlade kvinnornas situation, men framhöll samtidigt att barn som växer upp i misshandelsmiljöer bör ägnas ökad uppmärksamhet.

I denna skrift har vi gett fyra skribenter i uppdrag att lämna varsitt bidrag till den viktiga diskussionen om barns utsatthet för våld mot kvinnor.

Journalisten Lotta Fagerholm låter oss ta del av en enskild kvinnas berättelse om sina barndomsupplevelser i en familj där pappa slog mamma. Universitetslektor Katarina Weinehall, verksam vid Umeå universitet, redogör för forskning om kvinnor och utsatta barn. Kristina Stenson, barnmorska i Uppsala, redovisar fakta om våld under graviditeten och slutligen lämnar BRIS – Barnens Rätt I Samhället – en rapport om vad barn berättar då de söker kontakt genom den hjälptelefon som BRIS erbjuder.

Tusentals barn utgör tysta vittnen till våld i familjen. Dessa barn måste få stöd och hjälp!

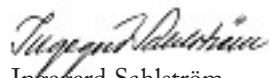
Stockholm i maj 2002

Margareta Winberg

Ordförande

Nationellt Råd för Kvinnofrid

Ingegerd Sahlström

Projektledare

Nationellt Råd för Kvinnofrid

INNEHÅLL

Uppväxt i skuggan av våldet <i>Lotta Fagerholm</i>	3
Våld mot kvinnor och barn, forskning och erfarenheter <i>Katarina Weinehall</i>	6
Våld i samband med graviditet <i>Kristina Stenson</i>	21
Bris och Barnens Hjälptelefon – vad barnen berättar om våld i familjen <i>Gunnar Sandelin och Karin Flygare</i>	32
Referenser	35

UPPVÄXT I SKUGGAN AV VÅLDET

Anna är 23 år och växte upp i en familj där mamman nästan dagligen fick stryk. Dessa erfarenheter har präglat hela Annas liv och även om hon idag är vuxen och har gått vidare så finns fortfarande mycket smärta kvar och, inte minst, många frågor om hur och varför det kunde gå som det gick. Här är Annas berättelse:

”Det har funnits våld i mitt hem så länge jag kan minnas. Mitt första minne av att pappa slog mamma är från 5-års åldern men jag vet att han började slå redan när jag låg i mammas mage.

Det gör ont att tänka på att jag vuxit upp i en familj som inte varit som andra. Jag saknar den normala grundtrygghet som andra barn tar för given. Samtidigt vet jag att det som hände inte var mitt fel och att jag inte är en dålig person bara för att jag har upplevt det jag gjort.

Jag tänker mycket på hur min uppväxt har präglat mig och hur den kommer att påverka mig i framtiden. Efter mina universitetsstudier kan jag mycket väl tänka mig att jobba med barn till misshandlade kvinnor eftersom jag tycker att jag har mycket att bidra med. Dessutom upplever jag det som att samhället lätt glömmer barnen, fokus ligger oftast på kvinnan och mannen.

Min familj bodde på landet utanför en universitetsstad och jag är äldst av tre syskon. Pappas våld var alltid närvarande. Han kunde slå mamma för att hon kryddat maten fel eller för att hon sa något som han

inte gillade. Han slog henne med knytnävar, sparkade henne, kastade henne i väggar och golv och ibland använde han olika tillhyggen. Men ofta syntes inte skadorna utanpå då han medveten slog henne så att det inte skulle synas. Hon kunde nästan alltid gå till jobbet. Kanske är det en bidragande orsak till att folk inte förstod hur det var hemma.

Vi barn försökte också skydda mamma genom att bland annat krypa upp i hennes knä i förhoppningen att han inte skulle kunna komma åt henne, men då slog han henne istället bakifrån. Jag och mina syskon var alltid rädda, vi undrade ofta om han skulle slå ihjäl mamma. De kunde bråka timmar i sträck och det var vanligt att jag var trött i skolan eftersom jag inte fick sova. Att jag var trött gick förstås ut över skolarbetet, men jag gillade ändå att vara där eftersom jag då visste att mamma och pappa jobbade och att han inte kunde komma åt henne.

Mina föräldrar är båda akademiker och det är viktigt att få det sagt, inte minst eftersom det fortfarande finns fördomar om att det bara är vissa typer av män som slår, till exempel alkoholister eller invandrare. Pappa var dessutom väldigt omtyckt av andra, han kunde vara rolig och ansågs vara social och tillmötesgående. Det tror jag också gjorde det svårt för människor att verkligen se och förstå vad som hände hemma.

Jag hade en ganska bra lärare i mellanstadiet som jag tyckte om. Han visste att pappa hade blivit dömd för att ha misshandlat mamma en gång tidigare och han brukade fråga hur jag mädde och hur det var hemma. Men jag sa aldrig något, även om jag ville. Jag var så rädd för att pappa skulle få reda på att jag

skvallrat. Men så här efteråt har jag tänkt att om han hade gått på lite hårdare och pressat mig på information så hade jag nog berättat. Jag menar, han såg ju att jag ofta var trött och att något uppenbarligen var fel.

Problemet var att jag och mina syskon ville gesken av att vara en helt vanlig familj, vi ville ju så gärna vara som andra. Samtidigt var vi rädda för pappa och vad han skulle göra med mamma och oss om vi sa något. Och eftersom jag var äldst fick jag ta ett stort ansvar för mina småsyskon, det var jag som tog in dem på mitt rum för att de inte skulle se hur pappa slog henne.

Ett annat problem var att mamma var så ensam. Pappa brukade hämta henne efter jobbet och någon riktigt nära kompis hade hon inte. Dessutom stod farmor och farfar bakom honom. De trodde inte på att han slog henne. Idag vet jag att en del handlar om att farfar också var aggressiv mot farmor och att pappa hade vuxit upp med att själv få stryk.

När mamma tidigare hade anmält pappa och han fick fängelse, tyckte farmor och farfar att det var hennes fel att det blivit som det blivit, och när pappa kom ut så pressade han mamma till att ta honom tillbaka. Han sa att han skulle ta livet av sig om han inte fick komma hem och att han skulle ta oss barn ifrån henne. Jag tror att om mamma hade fått bättre stöd under tiden då han var borta så hade hon kanske haft kraft och mod att lämna honom.

Men jag vet också att det fanns personer i vår närhet som visste att det inte stod rätt till. Vid ett tillfälle hade pappa slagit mamma så illa att hon var tvungen att fly hemifrån och springa till en granne för att få hjälp. Men grannarna vägrade att släppa in henne eftersom de inte tyckte att de hade med saken att göra.

Mamma mädde allt sämre och efter alla sparkar och slag fick hon stora problem med ryggen, och jag

för min del hoppades alltid på att det skulle bli en förändring, men den kom aldrig. En dag när jag skulle gå ut nian så tog mamma med mig på en promenad där hon berättade att hon tänkte fly från pappa. Hon frågade om jag ville följa med och det ville jag förstås.

När vi väl kom hemifrån fick vi hjälp av kvinnojouren, och de hjälpte oss i sin tur med kontakter med både socialtjänst och polis. I början tyckte jag att det var jättesvårt. Jag kände att socialen inte trodde på det vi berättade, och mycket tror jag beror på att också pappa stod i kontakt med dem. Han var väldigt bra på att prata för sig och dupera andra. För min egen del tyckte jag också att det var svårt att börja om. Det var visserligen skönt att komma ifrån allt bråk och våld, men helt plötsligt skulle vi börja bygga upp en ny familj. Jag hade under så lång tid tryckt undan det som hänt och jag ville inte minnas. Men mamma fick mig att gå till en psykolog och det tycker jag visserligen var bra, men det var ändå svårt eftersom jag ville lämna det gamla och se framåt.

Det blev dessutom konstigt då det bara var min syster som kom och bodde hos mig och mamma. Min bror stannade kvar hos pappa vilket gjorde att relationen med honom blev ansträngd. Han trodde ju mer på pappas version än på vår.

I tonåren fick jag och mamma stora problem. Hon anklagade mig för att inte ha stöttat henne tillräckligt då hon bodde med pappa. Hon la ett ansvar på mig som jag tycker var fel och som jag inte ville ha. Jag mädde allt sämre och fick svårt att sova och började även tappa skinn på händerna. Till slut ville jag inte vara hemma med mamma längre eftersom jag inte tyckte att hon kom vidare i sitt liv. Sista året på gymnasiet bodde jag hemma hos en kompis och då började jag må bättre.

Pappa träffade jag inte alls, för det första för att jag

fortfarande var rädd för honom, men också för att jag inte kunde se någon mening i att bygga upp någon ny relation med honom. Efter ett tag träffade han dessutom en ny kvinna och fick nya barn. Jag undrar ofta om han är likadan mot den kvinnan som han var mot mamma.

Jag tycker att samhället kunde ha hjälpt oss mer och bättre än vad det gjorde. För det första så hade det varit skönt att bli trodd på från första början, för det andra känner jag att kunskapen om barns sätt och reaktioner var dålig. Vid ett tillfälle då jag var på polisförhör, ville de att jag skulle berätta om hur det gick till när pappa slog mamma. De ville att jag skulle redogöra för tidpunkt, dag, i vilken vinkel pappa stod när han utdelade slagen osv. Men det kunde jag ju inte säga eftersom han slog henne hela tiden. Jag menar, våldet var ju en del av min vardag under hela uppväxten. Efter det så ville jag inte prata med polisen mer.

Pappa blev aldrig fälld för det han gjorde mot mamma på slutet, det var många turer kring det men han gick fri, och det vet jag att mamma fortfarande har svårt att hantera. Mamma har idag sådana sviter av misshandeln att hon inte kan jobba. Samtidigt tänker jag på att det gått ett tiotal år sedan hon lämnade honom, men att hon ändå är ofri. Hon är fortfarande rädd och har svårt att gå vidare. Det har gjort att vår kontakt idag är ganska begränsad, jag har valt att dra mig undan eftersom jag vill komma vidare. Dessutom är det jobbigt med min bror. Han är i övre tonåren nu och har börjat ta efter pappas beteende, något som är jobbigt att veta både för mig och mamma.

Mitt liv präglas än idag av det som hände mig när jag växte upp. Jag har svårt att lita på människor och berättar inte gärna om det jag varit med om. Jag är också rädd för plötsliga och starka ljud och tycker det är obehagligt med fulla killar. Samtidigt tycker jag

det är viktigt att få berätta min historia eftersom barn i dessa familjer ofta glöms bort. Det är inte bara kvinnans och mannens liv som påverkas, hela familjestrukturen slås sönder. Jag tycker att samhället överhuvudtaget måste bli bättre på att bemöta barnen. Barnen måste få mer hjälp, inte minst för att klara av skolan och förstå att de inte har någon skuld i det som händer hemma.

Jag vet inte vilka orsaker som ligger bakom att en man börjar slå en kvinna, men jag tror att det kan handla om en känsla av maktlöshet. I fallet med pappa så kan det också ha påverkat att han själv växte upp i en våldsam familj, även om det inte är en ursäkt. Det räcker ju med att titta på min bror idag så förstår man att ett visst beteende kanske kan gå i arv. Jag är verkligen orolig för min bror, samtidigt som jag har kommit till en punkt då jag inte orkar bry mig. Jag vill gå vidare och leva mitt eget liv och slippa ta ansvar för andra.

Anna heter egentligen något annat.

Text: Lotta Fagerholm

VÅLD MOT KVINNOR OCH BARN – FORSKNING OCH ERFARENHETER

Katarina Weinehall, verksam vid Umeå universitet, har länge arbetat med våldsutsatta kvinnor och barn. Här redogör hon för barnens egna berättelser om sina erfarenheter och vad forskningen på området kommit fram till. Barnens värld måste bli bekräftad.

Samhällets organisation med en ojämlig fördelning av makt mellan kvinnor och män på samhällsnivån får sin motsvarighet i manlig dominans och hustrumiss-handel på den individuella nivån. Våld mot kvinnor är, förutom att det är ett brott, också ett samhällsproblem. Våldet mot kvinnan sker oftast i det fördolda, i hemmet, och kan göra så, eftersom inte tillräckligt starka sanktioner sätts in från samhällets sida. Historiskt och kulturellt djupt rotade normer bidrar till att legitimera hustru- och barnmisshandel.

När våld utövas mot en kvinna finns det ofta fler närstående som drabbas; framför allt barn. Forskning visar att om en kvinna misshandlas så är risken stor att även barnen blir utsatta för såväl våld som sexuell övergrepp. Om barnen inte är handgripligen utsatta för våld är de ändå offer för våldet i egenskap av vittnen. Misshandlade kvinnors barn beskrivs ofta som ”de glömda barnen”, då det som kommer i fokus när myndigheter får vetskap om en våldshändelse oftast är de vuxna och deras situation.

Under föregående år polisanmälades cirka 20 000 fall av kvinnomisshandel och cirka 6 000 fall av miss-

handel mot barn under 15 år i Sverige. Det är känt att anmälningsbenägenheten för brott i nära relationer är låg och man kan räkna med att mörkertalet är stort. Siffrorna torde i realiteten vara 5 gånger så höga.

Det finns inga exakta siffror på hur många barn i Sverige som lever i en familj där mannen utövar våld. Enligt Rädda Barnen kan det röra sig om 190 000 barn och andra som arbetar med våldsutsatta kvinnor och barn gör en skattning att det kan handla om upp emot 200 000 barn. Kommittén mot barnmisshandel konstaterar att förmodligen har 10 procent av alla barn upplevt våld i hemmet. Detta tyder på att vart tionde barn har erfarenheter av våld i barndomshemmet, är utsatta för våld eller vittnen till våld. Många barn är både vittnen till och offer för våld i hemmet.

Tidiga studier fokuserade framför allt på det fysiska våld som riktas mot barnet och mer sällan på det psykiska våldet. En orsak är att de skador som kan uppstå vid tillfogande av fysiskt våld är lättare att upptäcka och registrera. En annan orsak kan vara att det psykiska våldets konsekvenser inte tagits på tillräckligt stor allvar. De psykiska konsekvenserna har kommit att beskrivas allt mer på senare år.

I kartläggningar av barnmisshandel konstateras att polisanmälningarna gällande misshandel av små barn (0–6 år) har ökat i Sverige. Diskussioner pågår om huruvida denna ökning ska hänföras till en faktisk ökning av våld mot barn, eller till en ökad benägenhet att anmäla sådana brott. Oavsett vilket, så är brottsnivån oacceptabelt hög.

Försök att skydda barn från olika former av utsatthet visar sig i lagstiftning och definitioner av brott

som kan drabba barn. Här beskrivs både fysiskt och psykiskt våld som kan förekomma på de platser och i de relationer som barnet befinner sig. Barns rätt till skydd, respekt och god omvårdnad lyfts också fram i olika regelverk. I Föräldrabalkens förbud mot aga (6 kap. 1 §) kan följande läsas:

”Barn har rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran. Barn skall behandlas med aktning för sin person och egenart och får inte utsättas för kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling.”

Och i FN:s barnkonvention om Barns Rättigheter (artikel 19) står det:

”Barnet har rätt att skyddas mot fysiskt eller psykiskt våld och mot vanvård eller utnyttjande av föräldrar eller andra vårdnadshavare.”

Att inte enbart föräldrarna har ansvar för barns rätt till hjälp och skydd mot utsatthet regleras med anmälningsskyldighet. Socialtjänstlagens 71 § anger att:

”Var och en som får kännedom om något som kan innebära att socialnämnden behöver ingripa till en underårigs skydd bör anmäla detta till socialnämnden. Myndigheter vars verksamhet berör barn och ungdom samt andra myndigheter inom hälso- och sjukvården och socialtjänsten är skyldiga att genast till socialnämnden anmäla om de i sin verksamhet får kännedom om något som kan innebära att socialnämnden behöver ingripa till en underårigs skydd.”

Våld i hemmet är ett omfattande samhällsproblem som börjat få allt mer uppmärksamhet. Eftersom våldshändelserna sker i det privat sfär har problemet länge förblivit osynligt och svårt att bearbeta. Till problematiken hör dessutom svårigheten att nå en förändring då myter, schabloner, osynliggörande och mörkertal bidrar till att förminska brottets reella verkningar.

Inledningsvis var det främst kvinnojourerna och

senare även forskare som engagerade sig i problemområdet våld mot kvinnor. Därmed lyftes problematiken fram och frågorna sattes på dagordningen även bland beslutsfattare. En ny Kvinnofridslagstiftning har införts med utgångspunkt i kunskaper om våld i nära relationer betraktade ur ett könsperspektiv. Även om det har gjorts framsteg på området är stödet för kvinnor som utsätts för våld ännu inte tillräckligt. Och även om allt stöd som ges till kvinnan också blir ett sekundärt stöd till hennes barn, så krävs speciella insatser för barn som växer upp med våld i hemmet.

OLIKA FORMER AV VÅLD

En individ som befinner sig i våldets närhet kan göra det i egenskap av förövare, offer eller vittne till det våld som försiggår. Våld som förekommer i en familj kan förekomma var för sig eller tillsammans och utövas på ett direkt eller indirekt sätt av förövaren. Vanligast är att mannen utövar våld mot framför allt kvinnan, men även barnen kan drabbas, ett våld som kan ta sig olika uttryck.

Fysiskt våld kan utövas i olika hög grad beroende på vad mannen anser att situationen kräver. Med ett direkt fysiskt våld menas att förövaren i aktiv handling utdelar sparkar och slag, ofta med hjälp av tillhyggen, kvävningförsök, knuffar utför trappor och framför bilar. Ett indirekt fysiskt våld utövas inte lika tydligt i aktiv handling utan mer som ett inskränkande av eller ett avhållande från en handling, till exempel genom att inte tillåta medicinering eller inköp av medicin när en familjemedlem är i behov av det.

En annan variant är materiellt våld. Om mannen

»Jag hade en ganska bra lärare i mellanstadiet som jag tyckte om. Han visste att pappa hade blivit dömd för att ha miss-handlat mamma en gång tidigare och han brukade fråga hur jag mätte och hur det var hemma. Men jag sa aldrig något, även om jag ville.«

inte slår sin kvinna direkt, kan han ändå använda ett våld som riktar sig mot henne och barnen. Han kan sparka in dörren eller välta omkull möbler och blomkrukor. Han kan riva sönder barnens skolböcker och förstöra deras kassetband med musik. Förutom den materiella skadegörelsen skapar dessa utbrott en hotfull och oförutsägbar atmosfär.

Det psykiska våldet är nära förknippat med det fysiska våld mannen utövar. Ibland behövs endast en faktisk våldshändelse för att statuera exempel, därefter kan det räcka med en blick för att framkalla en hotfull stämning hos kvinnan och barnen. Det är inte handlingarna i sig som är det viktiga, utan deras funktion, det vill säga kontrollen. Det kan röra sig om direkta och indirekta hot. Exempelvis kan mannen ta tid på hur många minuter det tar för barnet att ta sig till och från skolan, eller för kvinnan till och från arbetet, och hota med vad som ska hända om de inte håller tiden.

Ett direkt psykiskt våld tillhör det mest frekventa, och då i form av glåpord, könsord och andra tillmälen. Oftast används det i avsikt att nedvärdera en familjemedlem inför andra, men även för att tala negativt om släkt och vänner. Ett indirekt psykiskt våld består i att negligera en familjemedlems behov, att använda olika former av härskartekniker för att hålla personen på plats, exempelvis osynliggörande eller påförande av skuld och skam.

Det sexuella våldet utövas på olika sätt. Ett direkt sexuellt våld utmynnar i våldtäkt och sexuellt utnyttjande i olika former. Ett indirekt sexuellt våld kan bestå i att på ett förlöjligande sätt berätta intima detaljer om en familjemedlem inför andra eller intala sin partner att de enda känslor han/hon kan väcka är olust.

När mannen utövar någon form av våld mot sin kvinna är den mer exakta benämningen kvinnomisshandel, hustrumisshandel, våldtäkt respektive våld-

täkt inom äktenskapet. Ibland används begreppen äkta make-våld eller partnervåld, vilket inte definierar vem som är förövare respektive offer och därför inte är lika tydligt ur ett könsperspektiv och inte heller ur ett ansvarsperspektiv.

Barnmisshandel, incest och andra sexuella övergrepp mot barn är delar av våldet inom familjen och kan förekomma utan att andra former av våld förekommer samtidigt. Barnmisshandel är fysiskt våld som riktar mot barn av deras vårdare och i deras hem. Incest definieras som ett brott mot ett barn av en vuxen till vilken barnet befinner sig i beroendeställning, vilket barnet gör om förövaren finns inom familjen eller den närmaste kretsen. Det är ovanligt att förövaren är helt okänd för barnet, och de ”fula gubbar” eller ”den okände mannen i parken” som vi varnar barnen för, utgör endast en liten del av gärningsmännen.

FÖRKLARINGS- MODELLER

Våld i nära relationer förklaras utifrån en mångfald teoretiska modeller. Allmän enighet råder i dag om att orsakerna samspelar med varandra och måste kombineras på ett teoretiskt meningsfullt sätt om de verkligen ska ge förståelse. Sällan är situationen sådan att den går att förklara med en enda orsak, utan vanligen är många faktorer inblandade – man talar om våld inom familjen som ett multifaktoriskt problem.

Individmodellen fokuserar psykologiska faktorer och lyfter fram den individuella eller relationsbetingade nivån. Förklaringar läggs hos den enskilda individen i faktorer som barndomsupplevelser, hälsfaktorer och intellektuella faktorer, ”sociala” individfaktorer/anpassning, missbruk och liknande. Dessutom tillkommer

fysiska eller psykiska handikapp, problem med temperament osv. I den sociala inlärningsteorin betonas att individer lär sig att vara våldsamma genom att de växer upp där våld förekommer. Familjen är den primära källan där barnet lär sig roller, där barnen mest sannolikt möter våld för första gången och där de lär sig hantera stress, frustration och konflikter. Rättfärdigandet av att använda våld kan också läras in via familjen.

Situationsmodellen framhåller att någonting i själva situationen utlöser våldet t.ex. om livssituationen kännetecknas av svår stress. Stressen kan bestå i långvarig påfrestning, livshändelser av olika slag eller akuta våldsutlösande situationer. Risken för våldshandlingar ökar med förekomsten av ekonomiska bekymmer, isolering, arbetslöshet, sjukdom, skilsmässa, dödsfall och livskriser av olika slag.

En övergripande samhällsmodell lyfter fram frågor om samhällets allmänna värdepremisser, politiska klimat, attityder till våld, kulturmönster, förhärskande attityder, sociala eller ekonomiska förhållanden och gräns för accepterade av våldshandlingar. Dessa faktorer inverkar på de uttryck konflikter tar sig i konkreta situationer. Enligt patriarkatsteorin leder sociala och ekonomiska processer, som direkt/indirekt stödjer en patriarkal samhällsordning och familjestruktur, till kvinnors underordning. Dessa procedurer ger näring åt det historiska mönstret av mäns våld mot kvinnor.

Orsaksteoriernas utveckling kan sägas följa problemmedvetandets utveckling. Det begrepp som numera används när vi talar om våld och övergrepp mot kvinnor och barn är det sexualiserade våldet. En definition av begreppet tydliggör de inblandade parterna och deras strategier och möjligheter till handling. Det handlar om aspekter av makt och kön, där någon i kraft av sin makt – sin dominans – använder någon som har en underordnad ställning för sin egen

sexuella eller ekonomiska vinning eller njutning. Den underordnade positionen kan vara kvinnans gentemot mannens, ett barns gentemot en vuxens, en anställds gentemot en arbetsgivares och liknande.

Den sexuella handlingen är ingen överenskommen handling utan sker på den dominerandes villkor och ofta med hjälp av hot eller våld.

Till samlingsbegreppet sexualiserat våld hör misshandel av kvinnor och barn, våldtäkt, incest och andra sexuella övergrepp, könshandel, pornografi och sexuella trakasserier.

Som samlingsbegreppet antyder bör man ta i beräkning att flera former av sexualiserat våld ofta förekommer samtidigt.

URSÄKTER OCH DRIVKRAFTER

Inget tyder på att det går att hänföra familjer där våld förekommer till någon särskild kategori. Våld kan förekomma oavsett social klass eller etnisk tillhörighet, yrkesutövning och utbildningsnivå.

Likaså har man diskuterat alkoholens betydelse för uppkomst av våld. En mycket stor del av de gärningsmän som grips är alkoholpåverkade. Samtidigt är det så, att få tillfällen där berusning förekommer resulterar i våld. Frågan om alkoholens tröskelsänkande effekt har också tagits upp till diskussion. Alkohol är inte någon ursäkt för, och heller ingen orsak till, våld i hemmet. Konstateras bör emellertid att våldet blir farligare om alkohol finns med i bilden.

Det som sker när en nära relation övergår till våld brukar beskrivas som en process. Handlingsmönster och beteenden förändras på ett sätt som under processens gång är svårt att upptäcka. Både han och hon förändras gradvis i

normaliseringsprocessen. Han börjar begränsa hennes livsrum genom isolering och växling mellan våld och värme. Hon anpassar sig och låter sig begränsas. Handlingarna är inte så tydliga och medvetna till en början.

ATT VÄXA UPP I VÅLDETS NÄRHET

För många barn är inte hemmet någon lugn vrå att vistas i. Beräkningar finns att det är cirka 200 000 barn i Sverige som växer upp i våldets närhet. Deras uppväxtvillkor präglas av våld i hemmet, ett våld som vanligen riktas mot deras mor, men ofta även mot dem själva. Den som utövar våldet är barnets far eller styvfar, den som tillsammans med modern har ansvar för vård och omsorg om barnet.

När en kvinna, som också är mamma, blivit utsatt för våld av sin make/sambo när hon ofta förhoppningen att hon kunnat hålla barnet utanför och att barnet därmed inte vet något om våldshändelserna. Så är inte fallet. Studier visar att barnen vet att våldet förekommer. De har befunnit sig i närheten och har sett eller hört våldshändelser. Endast 2 procent av barnen är utan kännedom om det våld som pågår i hemmet.

I en studie av omständigheterna kring att växa upp i våldets närhet ger tonårsbarn sina berättelser om att leva med våld i hemmet. Barnen beskriver en hemmiljö där familjeregler har dikterats av fadern/mannen. Reglerna har varit svåra att följa då flera av dem varit outtalade och ofta ändrats på ett slumpartat sätt. Fäderna har härskat över familjen genom att isolera den. Han har visat förakt, hånat, förödmjukat, dragit in kärleksbevis och utövat våld intill tortyr. Barnen har inte getts tillfälle att reagera. Den övriga familjen har avkrävts tystnad och barnen har fostrats till tyst-

nad. Faderns kontroll och maktutövning har varit så stark att han till slut inte nödvändigtvis behövt bruka fysiskt våld. För barnens del, framför allt för flickornas, kunde det räcka med psykiskt våld.

Den bild som framstår ur barnens berättelser är att våldet är sporadiskt, oberäkneligt, konstant och skrämmande. Sexuella övergrepp och händelser då mor och syskon svävat i livsfara beskrivs som det värsta som kunde hända, det psykiska våldet upplevs starkast i sådana situationer. Vittnen till händelsen har funnits, men sällan har någon ingripit. Efter en våldshändelse har tystnad rått. Händelserna har varit viktiga därför att de har inneburit att dessa barn har fått andra erfarenheter av livet än sina jämnåriga kamrater.

Ett ständigt överhängande hot har gjort barnen iakttagande och misstänksamma. Faderns totala dominans har lett till att de fräntagits möjligheten att skapa goda och tillitsfulla relationer. De har inte kunnat knyta kamratkontakter och utveckla kamratrelationer, vilket har inverkat negativt på deras utveckling av social kompetens.

Våldets närhet har begränsat barnens möjligheter till utveckling. Alkoholmissbruket har inverkat på familjens sätt att vara tillsammans. Våldet är också grövre i de familjer där mannen är grav missbrukare och i familjer där båda vuxna missbrukar. Missbruket utgör en generell belastning på barnen och medför en ökad risk för övergrepp.

Att växa upp i våldets närhet innebär att situationen inte tillhandahåller andra förebilder än föräldrarna att lära av. Faderns regler förhindrar barnen att få insyn i, och lära av, andra familjers sätt att fungera. Uppväxtvillkoren har gett dessa barn referensramar som skiljer sig från kamraternas. De får en särställning bland sina jämnåriga, de blir betraktade som avvikande och blir retade, slagna och mobbade.

»Vid ett tillfälle då jag var på polisförhör, ville de att jag skulle berätta om hur det gick till när pappa slog mamma. De ville att jag skulle redogöra för tidpunkt, dag, i vilken vinkel pappa stod när han utdelade slagen osv. Men det kunde jag ju inte säga eftersom han slog henne hela tiden.«

Mönstret har upprepats även då de flyttat och bytt skola. Det visar sig att dessa barn är dubbelt drabbade. Det våld som fadern utövar i hemmet får en motsvarighet i skolan.

ATT BEMÄSTRA VÅLD SOM UPPVÄXT- VILLKOR

Barnen beskriver vad de under uppväxten bedömt som ett normalt familjeliv. Det normala för dem har varit en familj där fadern varit full och bråkat, har slagit modern och ibland också barnen.

”Mina småsyskon skulle inte behöva vara med om det. Jag tog hand om mina småsyskon. Jag var ju tvungen att ta dem iväg därifrån så att de skulle slippa se. Om mamma passade pappa så passade jag barnen. Någon måste ju ta det ansvaret. Och jag var ju äldst. Och jag ville ju inte att dom skulle få uppleva det jag upplevt. Det var självklart att det var mitt ansvar. Och jag gjorde det automatiskt och gärna. Jag gjorde det för familjens skull ... men jag tänkte inte så då. Jag trodde ju då att det var helt normalt, att vi levde helt normalt, en normal familj ...”

”Jag visste ju liksom inte att det inte var rätt. Jag visste ju inte ... eftersom jag umgicks ju inte så mycket med folk då när jag var sådär jätteliten, så jag visste liksom inte att farsan inte ... eller jag trodde att alla farsor kom hem fulla och skulle slå på morsorna. Jag trodde att det var så. Att det liksom, det är nåt som hör till. Jag såg ju liksom att morsan inte tyckte om det. Men jag tänkte att, ja, alla gör väl så här.”

Miljön upplevdes som helt oförutsägbar. Exempelvis kunde de aldrig veta när/varför en våldssituation skulle bli aktuell:

”När mamma hade lagat en gryta och man tog med

en slev och la för sig på sin tallrik. Om någon fick en större köttbit än pappa, då blev alla misshandlade.”

En ständig beredskap rädde i familjen före en våldshändelse och en nästan total tystnad efter. Familjemedlemmarna rättade sig efter mannens regler för att, om möjligt, undvika ytterligare våld:

”Jag fick inte veta nåt förrän jag var nio år. Det jag fick veta då var att pappa drack. Att han slog mamma hade jag vetat tidigare, för det hade jag ju sett. Och dom sexuella övergreppen var jag ju själv med om. Mina småsyskon har ju själva fått stryk och så ... Men sånt pratade vi aldrig om, varför det blev så. Vi pratade aldrig om våldet efter att det hänt. Inte ens mamma och jag. Vi satt ju ofta uppe och väntade på pappa när han var ute, och då kunde vi prata lite, men vi försökte att glömma, vi försökte att prata och samla krafter i stället. Vi försökte få tiden att gå när vi väntade ... vi spelade kort och spelade spel ... och rusade på toaletten. Mamma hade jämt diarré för hon var så nervös. Men vi kunde prata om att han var full och bråkade och slog, mamma och jag. Vi undrade vilket tillstånd han skulle dyka upp i. Lite full och börja bråka, mest djävlas eller mycket full och bråka ordentligt, dra kniv och slå och hota eller stupfull och slänga sig på soffan och sova och spara bråken till nästa dag.”

När barnen beskriver sina egna känslor och sin relation till föräldrarna innehåller beskrivningarna både positiva och negativa omdömen, mer positiva för modern än för fadern:

”Mamma har svikit, men hon är min mamma och hon har skyddat mig, jag älskar henne.”

Relationen till fadern stängs av när han brukar våld. När han inte brukar våld är han en vanlig pappa med både goda och dåliga sidor. Hatet gentemot fadern delas av de flesta, ofta sammankopplat med en önskan om, och en planering av, hämnd.

Många av barnen har någon gång närt en önskan om eller en känsla av att vilja döda sin far:

"När jag växte upp så kände jag ett oerhört hat och förtryck. När jag var mindre bar jag på skuld-känslor och känslor av hat och förtryck jämt. Hatet var mot farsan. Jag hatade han och det kommer jag nog alltid att göra. Hat är ett så kraftigt ord. Hat för mej är att man tycker så jävöla illa om nån att man skulle kunna slå ihjäl han helt enkelt. Utan att ångra sej efteråt, utan ta straffet, det var det värt. Hat, det är så jävöla starkt, tycker jag. Det ska bara användas när det är det man menar."

Barnen bemästrar dessa händelser med olika strategier i olika åldrar. När de är yngre blir de passiva strategierna många gånger nödvändiga, då är de för svaga för att agera och ingripa i våldshändelserna. De äldre barnen har tillgång till ett större omfång handlingsstrategier. De kan agera genom att hålla sig borta hemifrån, stanna hemma och bevaka det som händer eller rymma/fly ifrån hela situationen. Valsituationen föranleder stor vanda:

"Jag tänkte göra som vanligt, rymma hemifrån och bli efterlyst av polisen och allt detta ... men jag orkade inte en gång till. Jag kunde ju själv gå till polisen."

"Jag var så rädd för att det skulle hända nåt, att farsan skulle döda morsan. Han tog ju stryppgrepp för jämnan och hon blev blå ... så då var jag ju tvungen att kolla upp det ... jag ville inte, men ... Jag stanna hemma för att bevaka och det behövdes, för farsan betedde sej som en jävöla idiot. Det är ju ungefär som att ha en mördare hemma. Då måste du ju kolla så att han inte gör nånting!"

När barnen inte ingriper konkret i en våldssituation så kan de bemästra sin situation ändå, fast på ett mindre framträdande sätt. De pratar inte om det som pågår utan bär alla tankar inom sig. De försöker förlåta sin far för våldshandlingarna eller kontrollera sina känslor genom att aldrig visa vad som känns.

"Farsan brukade ju komma hem full, sådär. En gång hade han skitit på sej och morsan skrek att han var ett jävöla äckel och då blev han vansinnig. Då hoppa han på hon. Hon låg på golvet och han hade tagit stryptag. Han stod ovanför hon och höll stryppgrepp. Det är bara grannarna som har räddat livet på hon, hela tiden. Hon skriker ju som faan och då rusar grannarna in. Dom har fått nycklar allihopa, alla grannar runt omkring där. Alla i trapphuset har fått nycklar. Så ... det kom grannar och hjälpte morsan. Och så kom snuten och tog farsan. Det där var före lekis så jag var väl fem år. Det är den tidigaste händelsen som är sådär tydlig i minnet. Det är nog också den värsta. Faan alltså, hade inte grannarna varit hemma ... eller om vi bott i en villa på landet ... då hade morsan varit död nu. Det var jävöligt farligt, jag visste det. Men jag visste också att jag inte kunde berätta för nån ..."

Barnen har försökt att skapa sin verklighet i dikt, sång, musik, dans, teater, måleri och skulpterande. Att tåga, att hålla kontroll på känslorna och på situationerna, men samtidigt finna alternativa uttrycksformer i låsta positioner, har blivit gemensamma handlingsstrategier för dem. Att förneka verkligheten genom att fantisera om den, dagdrömma fram en ny verklighet eller ljuga om den, är strategier som används tämligen ofta av de flesta. Men också direkt skadliga strategier, exempelvis att berusa sig på alkohol och droger eller att försöka ända sitt liv har tagits till:

"Jag satt i klassrummet, det var i sjuan, och stirra rakt fram. Jag grät och gick på toaletten. En dag hade jag hämtat pappas värktabletter, och så tog jag dom på skolan. Jag vaknade upp på sjukstugan då dom skulle ha mej att kråkas. Allt var jobbigt, jag kände mej maktlös. Det jobbiga var hemma. Det hade varit bäst om jag fått dö. Jag var inte rädd för döden, jag kände ingenting, jag sket precis i allt ... Jag tror att det hade nåt att göra med dan före ... farsan slog morsan så jävölskt, han skulle strypa

hon ... det var dan före. Dan efter hade jag bestämt mej, för då tyckte jag inte att det var värt nånting längre ..."

Känslor av maktlöshet, ångest, oro, ansvar och trötthet blir mer framträdande när barnen relaterar sig själva i förhållande till våldet. Flickorna känner sig vanligen mer hotade än vad pojkarna gör. Rädslan är gemensam för barnen. Alla är och har varit rädda för sin far, inte alltid för det han skulle kunna göra mot dem själva, utan mer för vad fadern skulle kunna utsätta mor och syskon för.

"Jag kände mej ledsen och rädd. Rädd som faan för farsan, och för att morsan skulle gå bort, eller dö, men jag visste inte riktigt vad det var att dö. Men att morsan skulle försvinna ... ögonen blev tomma och konstiga. Det var nåt farligt, det visste jag nog. Det kändes i magen, och i halsen, jag kände gråten börja komma i halsen."

Barnen bär känslor av skam, skuld, svek och missstro inom sig. Samtliga uttrycker också en djup och stark känsla av ensamhet och utanförskap. Nästan alla har varit utsatta för mobbning. Alla barn säger att de inte kunnat förlita sig på någon annan människa och att de känt att de inte haft någon möjlighet att påverka våldet i sin uppväxtsituation, vilket förstärkt känslan av sårbarhet.

Barnen är övertygade om att deras far skulle kunna döda dem och resten av familjen. De har upplevt hoten som konkreta och genomförbara. De är övertygade om att de lever idag för att modern kunnat skydda dem mot faderns/mannens våld. Och de konstaterar att de inte kommer att må bra så länge fadern finns i livet.

"Mitt liv kommer inte att börja förrän pappa är död ..."

Väldets orsaker går enligt barnen att finna i alkohol och droger. Dessutom är något "sjukt" hos fadern, det är något psykiskt fel på honom, tror barnen. Att fadern betar sig våldsamt kan ha med hans personlighet att göra, han kan bära på svåra barn-

domsupplevelser. Ändå går det inte att bortförklara det som har hänt, det sätter sina spår, säger barnen.

"Han har fått mig att känna mig dålig, vara misstänksam, manipulera andra och provocera till ett våld jag egentligen inte vill ska äga rum, som jag tar avstånd från."

VÅLD DRABBAR BARN OLIKA

Att våld drabbar barn och unga olika ser vi exempelvis vid en jämförelse av kön och ålder. Deras upplevelser av våld är också tämligen olika. En gemensam utsaga är emellertid att "fysiskt våld gör ont men att det psykiska våldet är värre". Kombinationen av psykiskt och fysiskt våld är svårast.

Ett antal tydliga faktorer kan identifieras i olika mönster. Kön är den variabel som fångar den största skillnaden. Att vara offer för våld har olika innebörd för flickor och pojkar och speciellt tydligt blir detta när barnen uppnått tonåren. Flickan är oftare utsatt för våld i hemmet av en familjemedlem, någon hon har en nära relation med. Våldshandlingarna utförs vid upprepade tillfällen och utan andra vittnen än familjen. Det är vanligare att tonårspojken utsätts för våld av en obekant på offentlig plats och med andra vittnen än familjemedlemmarna.

Flickans möten med våld torde drabba henne hårdare, då våldet utspelar sig på en arena som är tänkt att vara en trygg zon; hemmets lugna vrå. Flickan kan inte som pojken, lämna våldets arena och gå hem. Pojken kan återvända hem till familjegemenskapen med vetskapen om att han kanske aldrig mer behöver möta förövaren. Flickan blir kvar på den plats där hon utsatts för våld, med vetskapen om att hon varje dag måste möta sin föröväre. Dessutom finns en ständig risk för ytterligare våld mot flickan,

»Hatet gentemot fadern delas av de flesta, ofta sammankopplat med en önskan om, och en planering av, hämnd. Många av barnen har någon gång närt en önskan om eller en känsla av att vilja döda sin far.«

vilket skapar en otrygg och hotfull atmosfär. Det våld som flickor utsätts för påverkar på ett djupare plan och inverkar på en större del av livet.

Ålder är ytterligare en variabel att beakta, då risken att bli utsatt för våld tycks öka med åren. Självrapporter visar att andelen som har varit utsatta för våld och hot är större högre upp i åldrarna. Det gäller alla kategorier av våld. Även andelen som varit vittnen till våld ökar med stigande ålder. Det kanske inte är så konstigt att äldre barn har mer erfarenhet av våld än yngre barn, om vi enbart ser till den ackumulerade summan av våldshändelser, vill säga. Det är emellertid så att också frekvensen av våld ökar. Och dessutom sker en ökning av de skador och men som uppstått på grund av våldet. Att ”fler år ger mer erfarenhet” får därmed en allvarigare innebörd.

REELLT UPPLEVT VÅLD PÅVERKAR

I en nationell självrapportering svarar nästan 8 av 10 tonåringar att de aldrig upplevt våld i barndomshemmet, medan 17 procent har upplevt det ibland och knappt 4 procent svarar ofta. Av de elever som ofta upplevt våld i hemmet är mer än 6 av 10 flickor, medan gruppen som aldrig upplevt våld i barndomshemmet består av en lika stor andel pojkar som flickor.

Tonåringar som ofta upplevt våld i barndomshemmet har i högre grad varit utsatta för andra sorters våld, jämfört med de som aldrig upplevt våld i hemmet. Knappt 1 av 10 bland de som aldrig upplevt våld i barndomshemmet, jämfört med nästan varannan av de som ofta upplevt våld i barndomshemmet, uppger att de även varit utsatta för annat våld före 7 års ålder. Det är också så att de som aldrig upplevt

våld i barndomshemmet är utsatta för våld mer sällan än de som ofta upplevt våld i barndomshemmet.

Bland de tonåringar som ofta upplevt våld i barndomshemmet svarar tre fjärdedelar att de någon gång känt sig hotade, jämfört med en tredjedel bland de tonåringar som svarar aldrig. De som ofta upplevt våld i barndomshemmet har dessutom känt sig hotade vid fler tillfällen än övriga.

Tonåringar som ofta upplevt våld i barndomshemmet har mer än andra själva utövat olika typer av våld – en fjärdedel i aldrig-gruppen jämfört med mer än varannan i ofta-gruppen. Skillnaden är påtaglig för alla sorters våld.

Bilden som framträder är att barn som varit utsatta för våld i barndomshemmet även fortsättningsvis blir utsatta för mer än en form av våld. Många av dem har också själva utövat våld i olika former. Vid en granskning av den grupp tonåringar som varit utsatta för grovt fysiskt våld, visar det sig att nära 6 av 10 själva har utövat sådant våld, särskilt gäller detta pojkarna. Sådan är situationen för barn som fått lära sig att leva i och med våldssituationer, lära sig att våld är en del av det ”normala”, som tror att det är så här livet är. Reellt upplevt våld får allvarliga konsekvenser för individen.

Många tonåringar har upplevt våld i barndomshemmet. De har erfarenheter av våld i nära relationer sedan tidigare. Tendensen visar att unga flickor och pojkar för våldet vidare, där flickor blir offer och pojkar förövare. Och deras förklaringar/bortförklaringar till våldshändelsen liknar de vuxnas. Både flickor och pojkar använder negligering (båda parter förminskar det skedda) och skuldförflyttning (han säger att hon provocerar, hon tar på sig skulden) i sina förklaringar till det inträffade.

En bra relation med en partner är en trygghet som

flickorna strävar efter men dock inte uppnått. För många av flickorna är relationen med en pojkvän så viktig att självkänslan sätts på spel. Många av flickorna har blivit utsatta för fysiskt våld av pojkvännen. Även pojkarna talar om ”den goda relationen”. De säger sig inte vilja bli som sin far och flickorna tänker inte acceptera en situation som moderns. Ändå har pojkarna vid något tillfälle utövat våld mot en flickvän och ansett att hon förtjänat det. De förklarar sin användning av våld med att hon har provocerat honom till det, vilket skulle undanta honom från ansvar. De flickor som har blivit utsatta för våld av sina pojkvänner finner oftast en förklaring som avlastar pojkvännen från skuld i deras ögon, exempelvis alkohol eller droger. Flickorna skuldbelägger sig själva. Tonåringarna vill inte överta sina föräldrars mönster, men verkligheten visar ett annat utfall.

13 procent av dagens tonåringar uppger att de har en eller flera erfarenheter av våld i en parrelation de haft med flickvän/pojkvän. Av dem som aldrig upplevt våld i barndomshemmet uppger upp till 9 av 10 procent att de aldrig erfarit våld i en parrelation. I gruppen som svarar ”ofta” är motsvarande siffra knappt 6 av 10. Det kan konstateras att reellt upplevt våld under uppväxten påverkar barn och ungdomar och får konsekvenser för dem senare i livet. Risker är uppenbar att barn som erfar våld i barndomshemmet blir morgondagens offer för och utövare av våld i nära relationer.

KÄNSLOMÄSSIGA SYMTOM OCH EFFEKTER

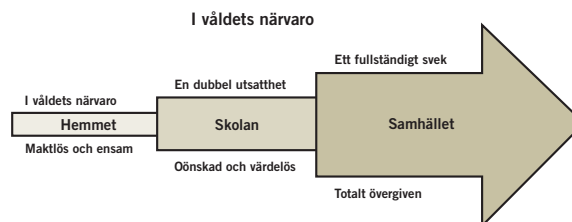
Det krävs både styrka och mod för att klara en uppväxt i våldets närhet på det sätt som barn och ungdomar gör. De anstränger sig för att göra det ogiltiga giltigt genom att skriva om det, studera fakta om våld och missbruk och försöka behålla förståndet.

”Tänket kommer han inte åt. Han kan inte kontrollera mina tankar!”

De försöker göra det osynliga synligt genom att rymma, gå till polisen och be om hjälp, sluta äta, alternativt hetsäta, göra ett självmordsförsök och med olika medel påkalla en uppmärksamhet som kan leda till en förändring. De försöker få det onda att försvinna, de ber böner, de förläter och de försöker skapa ett tillstånd av husfrid och lugn, ofta med hjälp av förnekande. Att våldet inte upphör – alla dessa försök till trots – leder ofrånkomligt till att barnen förlorar sin kamp om rätten att tala om sitt liv och därmed tolka sin egen verklighet. Då är de beredda att ge upp.

”Då tyckte jag att jag hade inget kvar ... så jag tog rakbladen och skar.”

I hemmet präglas de yttre villkoren av det sexualiserade våldets närhet. Mannens dominans och vålds-

utövande skapar en hotfull atmosfär och hans krav på solidarisk tystnad drivs fram med hjälp av härskartekniker. Familjemedlemmarna lever under ständigt förtryck. I många familjer är det inte enbart modern som är misshandlad. Det är vanligt att fler familjemedlemmar är offer för våld från en manlig förövare, och flera flickor och mödrar är utsatta för sexuella övergrepp. Barnen är inte bara vittnen – tillräckligt nära för att iaktta våldet – de är även fysiskt utsatta för våldet. De kan inte enbart betrakta det som sker, de är i högsta grad indragna i det pågående, våldet omger dem. Vardagslivet präglas i allra högsta grad av våldets närvaro.

De symptom och effekter som våldet medför för barnens del kopplas vanligen inte till det sexualiserade våld som utövas i hemmet. Tabun mot att tala och få erkänsla för egna upplevelser lägger hinder i vägen för en bekräftelse av barnets både inre och yttre verklighet. Tystnaden och osynliggörandet leder till isolering och en genomgripande och total känsla av att vara maktlös och ensam. De inre upplevelserna leder till individuella försök att bemästra både problemen och känslorna. Utan faktiska möjligheter till aktiv handling upplever sig barnen maktlösa och dessa omständigheter tycks dessutom leda till en inre sårbarhet som ständigt ömmar. För att undvika den smärta det öppna såret ger, finner barnet strategier för att dölja sin hudlöshet. Barnet skapar ett skyddande hölje genom strategier som verkar smärtlindrande.

Betydelsen av våldets negativa inverkan på barnens välbefinnande förstärks när de vistas på arenor utanför hemmet. Våldets närvaro är den faktiska verklighet som återspeglas i deras inre och som utgör referens för möjliga tankar och handlingar. När barnen inte vistas i hemmet vilar ständigt kravet på hemlighållande över dem. Det leder med nödvändighet till en dis-

tanserad hållning till personer de möter utanför hemmet. Barnen upplever sig själva som mer mogna och uppfattas som annorlunda av sina jämnåriga. I skolan kan annorlundaskapet uppfattas som ett hot för de övriga skolbarnen och det är möjligt att den mobbning som förekommer har sina rötter här. Att barnet blir utsatt för kränkningar av de jämnåriga och negligerat av de vuxna i skolan, förstärker känslan av utanförskap och bidrar till upplevelsen av att vara oönskad och värdelös. Den inre upplevelsen säger dem att de inte räknas. Den inre känslan av misstro mot vuxen världen som skapats i hemmet förstärks till en dubbel utsatthet till följd av att även skolans vuxna sviker.

Hos samtliga barn uppstår en utmattning på grund av den kraft som åtgår till att hålla balansen mellan det faktiska yttre och det osynliga inre. I vissa fall leder detta till att barnet kompromissar med sitt inre och går utanför den egna familjen för att söka hjälp. Då framträder de yttre villkoren på samhällsarenan fullständigt tydligt. Där medverkar de professionella aktörerna till att osynliggöra problemet, hålla brotten dolda och tillåta att barnen blir bortglömda. De vuxnas agerande gör att samhällets planerade hjälpåtgärder förblir obrukbara. När barnen möter detta fullständiga svek från vuxenvärlden gör hopplösheten sitt intåg och upplevelsen av att vara totalt övergiven invaderar barnet. De utvägar som då tycks möjliga för barnet är att antingen vänta på den dag då pappa inte lever längre – eftersom livet inte kan börja förrän pappa är död – eller att ge upp sin plats i livet. Barnets bemästringsstrategier blir antingen att helt enkelt försöka stå ut, eller att försöka avsluta sitt liv med självmordshandlingar. De yttre villkoren skapar begränsningar för möjligheterna att på ett annat sätt hantera den inre verkligheten. Våldets närvaro är en fråga om liv och död.

ATT GILTIGGÖRA BARNETS ERFARENHETER

Att synliggöra problematiken och stödja de utsatta är ett arbete som pågår. Det vi dessutom måste inrikta oss på är att giltiggöra barnets erfarenheter. Med kunskaper om problematiken kan vuxenvärlden bli tillräckligt modig, våga fråga och orka lyssna till barnets berättelser, för att sen ta in våldshändelserna som ett faktum när beslut för barnets bästa ska tas.

En aspekt som karakteriserar dessa barn är deras stora ansvarstagande för mor, yngre syskon och husdjur. Att vara behövd kan vara en anledning att finnas, att leva vidare. Det kan vara så att barnen genom att ta ansvar för andra håller ”det onda” på avstånd för egen del. De kan gå helt upp i omsorgen om andra och på så sätt tillfälligtvis undvika att ”se” sin egen situation. De känner ansvaret för andras överlevnad och överlever själva som en följd därav.

I våldets närvaro blir frågan om livet inte att leva utan att överleva. Ungdomarna kallar sig också överlevare. De har utvecklat egenskaper som är nödvändiga för att fungera motståndskraftigt. Deras fantasier och hopp, och även deras sökande efter förklaring och förståelse, finns där. Saknas gör däremot signifikanta andra positiva relationer utanför familjen, tillgången till andra källor än vad föräldrarna kunnat erbjuda, exempelvis en hemlig bundsförvant, en vuxenkontakt med goda intentioner.

Faderns krav på hemlighållande leder till att familjens barn fräntas möjligheten att få stöd från någon vuxen i omgivningen. Barn som lever i familjer där våld förekommer uttrycker en saknad av detta stöd. De har ingen att vända sig till för att prata om

sina tankar kring de våldshändelser de erfarit. Det väcker känslan av att ingen bryr sig. Den känslan förstärks ytterligare av att ingen ingriper i våldshändelserna, vilket till barnens besvikelse är det vanligaste.

Gemensamt för barnen är deras tveksamma eller rent ut negativa inställning till myndigheters (socialsekreterare, skolpsykolog, kurator, barnpsykiater m.fl.) hjälp till dem som utsatts för våld i hemmet. För de yrkesutövare som inte anses hålla måttet är fördömandet totalt. Barn och ungdomar är mest negativa till myndighetspersoner från socialtjänsten, därefter kommer barn- och ungdomspsykiatrin, medan polisen får övervägande positiva bedömningar. De flesta anser att man inte ska anförtro sig åt lärare, och de som gjort detta har enbart negativa erfarenheter att berätta om.

Barnets upplevelser måste tas på ett mycket större allvar än idag och beaktas vid sidan av myndigheternas, forskarnas och de professionellas perspektiv. Då skulle livet kunna ta en annan vändning för ett utsatt barn, med stöd i olika skyddande faktorer hos barnet själv och i omgivningen. Det tystade barnet söker strategier som tillåter det inre att höras och synas. Genom att själv skapa texter, bilder, musik och rörelser bearbetas barndomens trauma. Om den yttre världen bekräftar dessa skapelser blir barnet i sin tur bekräftat och det inre därmed erkänt. Om barnet som bryter tystnadens tabu möter insiktsfulla lyssnare, kan giltiggörandets spiral inledas. Om den som söker stöd i en annan individ finner en verklig vän eller partner minskar ensamheten. Om barnet som söker hjälp möter vuxna och yrkesutövare som vågar släppa rädslan och se barnets verklighet, tillerkänns barnet ett värde i sig och i världen. Motståndskraften kan mobiliseras, den inre styrkan bekräftas, och då öppnas vägen för en positiv självbild och en vilja att hålla livsgnistan kvar.

Text: Katarina Weinehall

VÅLD I SAMBAND MED GRAVIDITET

Våld mot gravida kvinnor är ett hot mot kvinnors och barns hälsa och välbefinnande – ett hot som samhälle och individer har en skyldighet att bekämpa. Kristina Stenson är barnmorska och arbetar i dag med frågan vid Rikskvinnocentrum i Uppsala. Här redogör hon för forskning och andra erfarenheter av hur barn kan drabbas direkt och indirekt av våld redan som foster.

Fram till de senaste åren har forskningen om våld i samband med graviditet företrädesvis skett i nordamerika, och då främst vid motsvarigheten till våra mödravårdscentraler. I det amerikanska sjukvårdssystemet bestäms valet av vårdgivare av den sjukförsäkring man har, och därmed ytterst av ekonomiska resurser.

De flesta av dessa studier har dessutom gjorts vid kliniker som tar emot socialt och ekonomiskt missgynnade kvinnor, vilket gör det svårt att veta hur väl resultaten stämmer för nordamerikanska kvinnor över lag, eller för kvinnor i Sverige. Erfarenheterna från dessa studier kommer därför fortsättningsvis att presenteras med en nödvändig försiktighet. Den kunskap som i dag finns får ses som bitarna i ett pussel. Vartefter kunskapen växer kan helhetsbilden förändras.

I sammanställningar av olika studier varierar den rapporterade förekomsten av fysiskt våld under gravi-

ditet med mellan 1 och 20 procent. De lägsta siffrorna kommer från studier på privata kliniker. De skiljer också ut sig från de övriga genom att uppgifterna samlats in med hjälp av enkät i stället för intervju, vilket kan bidra till en lägre rapporterad frekvens av våld. Personliga intervjuer ökar nämligen möjligheterna att kvinnor berättar avsevärt.

På senare år har det gjorts andra studier av representativa urval av nyblivna mödrar i olika amerikanska stater. Här uppger i genomsnitt drygt 5 procent av kvinnorna att de under året före barnets födelse drabbats av fysiskt våld.

SVENSKA STUDIER

I Sverige har två studier i ämnet hittills presenterats. På tre mödravårdscentraler i Göteborg intervjuades 207 kvinnor under 1996 och 1997 om sina eventuella erfarenheter av våld. 11 procent av dessa kvinnor rapporterade att de hade utsatts för i minsta fall mild våld (blivit knuffade, skakade eller hårdhänt behandlade) under graviditeten (Källa: avhandling av Lena Widding Hedin, 1999).

I Uppsala tillfrågades alla kvinnor som under ett halvår skrevs in vid kommunens samtliga mödravårdscentraler om sina erfarenheter av våld (1997/98). Kvinnornas ordinarie barnmorska stälde frågorna tidigt och sent i graviditeten och vid återbesöket efter förlossningen. Av de över tusen deltagarna uppgav 1,3 procent att de utsatts för fysiskt våld i samband med graviditeten och knappt 3 procent att de utsatts för våld året före eller under graviditet.

Förmodligen rapporteras våld mot kvinnor i samband med graviditet i underkant. Att vara utsatt för våld är skam- och skuldbelagt. Graviditeten ska enligt kvinnans och omgivningens förväntningar vara en lycklig tid. Idag kan den som blir gravid välja om hon vill ha barn eller inte. För en kvinna som aktivt har valt att skaffa barn med just den här mannen är det inte lätt att inse, acceptera och berätta att han också är våldsam. Ett annat skäl att inte berätta kan vara en rädsla hos kvinnan för att missförhållandena ska rapporteras vidare.

När kvinnorna i uppsalastudien tillfrågades om sina upplevelser av att få frågor om våld sa några att på mödravårdscentralen ville de vara "vanliga mammor". Ändå kan frågorna om våld naturligtvis ha fungerat som en impuls att söka hjälp på annat håll. En grupp kvinnor (3,5 procent) hade t.ex. mannen med vid varje besök. Denna grupp bestod dels av svenskfödda par, dels av par där kvinnan inte kunde svenska och där mannen var med som tolk trots att annan tolk erbjöds. Med kännedom om det kontrollerande beteende som många våldsamma män utövar, är det inte osannolikt att det också i den gruppen fanns våldsutsatta kvinnor.

HUR ÄNDRAS VÅLDET I ANSLUTNING TILL GRAVIDITETEN?

Enligt en rad studier, också svenska, är det vanligaste mönstret att kvinnor som utsätts för våld under graviditet också har tidigare erfarenhet av våld. För ungefär hälften av de kvinnor som hade misshandlats under året före graviditeten så fortsatte våldet även sedan de blivit gravida. Men detta gäller alltså inte

för alla. En del kvinnor får "en paus" under graviditeten. Risken är dock stor att våldet återupptas efter förlossningen. Tiden efter förlossningen tycks vara en period då risken för att utsättas för våld ökar.

För ett mindre antal kvinnor utlöses våldet under graviditeten, medan det för andra fortsätter ungefär som vanligt, och för en tredje grupp blir övergreppen till och med grövre och ökar i frekvens. Några forskare har också kunnat rapportera att våldet tycks ändra riktning under graviditeten och att mage, bröst och genitalia då blir mål för slag, medan andra uppger att huvud och extremiteter är mest utsatta.

De farligaste förövarna finns troligtvis bland de män som slår under graviditeten, och främst då bland dem som intensifierar våldet. Våldet tenderar också att vara grövre i de fall där både sexuellt och fysiskt våld förekommer.

I en amerikansk undersökning intervjuades kvinnor som misshandlats under graviditeten om vad de trodde var mannens skäl att slå (att återge dessa kvinnors svar innebär givetvis inte att mannens skäl på något sätt kan accepteras). Följande fyra svars kategorier kom fram. Kvinnorna menade att mannen kände:

- 1) svartsjuka mot det ofödda barnet. Våldet riktades mot kvinnan för att hon var känslomässigt upptagen av barnet och därför inte var så inriktad på mannen som han önskade.
- 2) ilska mot det ofödda barnet. Våld riktade sig mot barnet för att mannen inte ville ha det, eller för att han trodde att det kunde vara någon annans.
- 3) ilska på grund av graviditeten som gjorde kvinnan trött och illamående och därmed mindre villig att serva honom. Kvinnans utseende förändrades, vilket mannen upplevde som oattraktivt.
- 4) som vanligt. Våldet förändrades inte med anledning av graviditeten.

VEM UTSÄTTS?

De flesta faktorer som kan anses förknippade med misshandel i samband med graviditet är sociala och/eller hälsorelaterade. Ändå vet vi inte säkert vad som är orsak och verkan. Kanske är det så att kvinnor som redan har en svår social situation och därför redan har kontakt med olika myndigheter, har ”lättare” att berätta om våld, än en kvinna som har ett till synes välordnat liv. I det senare fallet blir ju brottet med omgivningens förväntningar så mycket större. Problemet kan kanske också – med hjälp av större materiella resurser – hållas dolt längre och kanske upplöses förhållandet utan någon inblandning från myndigheter(na).

SOCIALA FAKTORER

Ett stort antal undersökningar pekar på att låg ålder, låg utbildning, låg inkomst och det faktum att kvinnan är ensamstående eller skild, är vanligare bland kvinnor som utsätts för misshandel under graviditet - andra studier har dock inte kunnat göra den kopplingen. Det är också vanligare att utsatta kvinnor har ett svagt socialt nätverk och att graviditeten är oplanerad.

I Sverige är preventivmedelsrådgivningen väl utbyggd och samhällets attityd till abort är jämförelsevis tolerant. Därför kan man också anta att de flesta barn som föds i Sverige är, om inte planerade så, åtminstone välkomna.

I den tidigare nämnda studien från Uppsala hade hälften av de kvinnor som misshandlats under graviditeten gjort två eller flera aborter. Är det kanske så att misshandlade kvinnor i större utsträckning väljer att inte föda, eller löper dessa kvinnor en större risk att bli gravida mot sin vilja?

Sociala faktorer orsakar inte våldet, men de minskar

kvinnans handlingsutrymme och ökar hennes beroende av andra. För att kvinnan ska kunna lämna mannen behöver hon samhällets stöd.

HÄLSOFAKTORER

Dålig mathållning och bruk av alkohol, läkemedel och illegala droger har visat sig ha ett samband med våld under graviditeten. För en del kvinnor fungerar rökning, alkohol eller droger förmodligen som en form av självmedicinering i ett försök att stå ut med våldet. En rapport visar t.ex. att kvinnornas bruk av alkohol eller droger ökade först efter den första våldshändelsen. Kvinnor som utsätts för våld förefaller dessutom ha svårare för att sluta röka eller dricka alkohol under graviditeten.

Några studier pekar på att det är vanligare att kvinnor som utsätts för våld under graviditeten uppvisat en ökad sjuklighet före graviditeten. Under graviditeten verkar det vara vanligare med anemi, dålig viktuppgång och genitaled infektioner. Det förefaller också som om våldsutsatta kvinnor oftare än andra kvinnor drabbats av svåra livshändelser under det senaste året, och att de upplever svår stress och/eller haft tidigare psykiska problem som kan ha lett till depression och självmordsförsök. Några studier tyder på att det är vanligare med fler och tätare graviditeter bland våldsutsatta kvinnor, och att dessa kvinnor uppvisar en högre abortfrekvens och att de eventuellt även fått fler missfall. Att misshandlade kvinnor föder fler barn har dock inte kunnat visas i de svenska studierna.

MANNEN SOM SLÅR

När man söker efter förhållanden hos kvinnan som kan ha ett samband med att hon utsätts för våld, så

»När barnet är fött behöver det kunna se sitt eget värde genom att spegla sig i människor som orkar älska det och ge gensvar, för att växa till och utvecklas normalt. En konsekvens av mäns våld mot kvinnor kan vara att barn berövas rätten till en sådan uppväxt.«

finns det alltid en risk att man lägger ansvaret för våldet på kvinnan själv. Därför är det viktigt att betona att inga egenskaper eller handlingar hos kvinnor någonsin kan motivera mäns våld.

Då är det mer adekvat att söka särdrag hos den man som slår.

Nu uppvisar våldsamma män tyvärr få sådana drag. Förövarna, liksom de kvinnor som drabbas, återfinns i alla grupper i samhället. De män som döms för våld mot kvinnor är troligen inte heller representativa för alla misshandlande män. Endast en liten andel av alla misshandelsfall anmäls till polisen, och av dessa leder en mindre andel till åtal och ytterligare än färre till fällande dom. På likande sätt som man kan anta att våld mot kvinnor som redan har kontakt med myndigheter lättare kommer fram, gäller motsvarande förhållande troligtvis även för förövare.

Det finns studier som kommit fram till att det är vanligare med rökning och missbruk av alkohol och droger bland män som utövar våld mot kvinnor under graviditet. Missbruket i sig orsakar dock inte våldet, och det framgår inte av studierna om dessa män slår i påverkat tillstånd. Många män använder alkohol utan att någonsin bli våldsamma. Andra kan vara våldsamma utan alkohol.

Till detta kommer att en man som utövar våld säl- lan tar på sig skulden för sina handlingar. Han skyller gärna på kvinnan, sin olyckliga barndom eller på berusning. Mannen väljer dessutom själv att droga sig. Om han då blir våldsam när han är påverkad, är det också hans ansvar att försöka få hjälp mot missbruket. Förutsättningen för detta är dock att han ser våldsutövningen som ett problem.

Det finns några egenskaper hos förövaren som är korrelerade till våldsutövning. I den tidigare nämnda svenska omfångsstudien fick man fram ett starkt

samband mellan ett kontrollerande beteende och benägenheten att utöva våld. Svartsjuka och synen på kvinnan som en ägodel är ett annat varningstecken.

KONSEKVENSER FÖR MOR OCH BARN

Att leva i den tortyrliknande situation som våld i en parrelation innebär, är att vara utsatt för svår och långvarig stress. Många våldsutsatta kvinnor visar också tecken på just detta. Yttringar på det psykiska planet kan vara lågt självförtroende, ångest, rädsla, passivitet, hopplöshet, hjälplöshet, depression och självmordsförsök. Fysiska symtom som kan bero på depression och långvarig stress är huvudvärk, trötthet, sömnproblem, kvävningsskänsla, tarmproblem, underlivssmärter och ryggvärk.

De direkta fysiska skador som våldet kan leda till för den gravida kvinnan är desamma som för icke gravida. Skadorna kan innefatta allt från blåmärken, skrubbsår, muskel- och skelettskador, tandskador, skador på syn och hörsel till hjärnskakning och andra inre skador. Specifikt för den gravida kvinnan är dessutom missfall, att moderkakan lossnar och en för tidig vattenavgång. Kunskap om de graviditetsrelaterade skadorna har vi främst fått genom kvinnors egna berättelser, där de själva satt händelserna i samband med att de utsatts för våld.

ÖKAD RISK FÖR MISSFALL?

Missfall är i allmänhet relativt vanligt förekommande bland kvinnor. Det finns dock en rad faktorer som

ökar risken, och dessa återfinns oftare bland kvinnor som utsatts för våld under graviditeten. Att statistiskt påvisa en ökad risk för missfall i denna grupp är därför svårt, vilket inte innebär att man misstror kvinnor som förknippar ett missfall med att ha varit utsatt för våld. Motsvarande svårigheter finns i relation till placenta-avlossning och för tidig vattenavgång. Detta är relativt ovanliga komplikationer. Det skulle därför krävas mycket stora undersökningsgrupper för att kunna påvisa en ökad risk för dessa komplikationer bland misshandlade kvinnor.

Vad vi vet är däremot att kvinnor som utsätts för sexuellt våld löper en ökad risk att få underlivsinfektioner, vilket i sin tur ökar risken för alltför tidiga sammandragningar, vattenavgång och en för tidig förlossning.

För barnet kan de graviditetsspecifika skador som just beskrivits leda till en för tidig förlossning, och därav följande omogenhetsproblem. I värsta fall kan det hända att barnet dör. Om moderkakan lossnar finns det risk att barnet dör redan i livmodern. Till följd av slag mot livmodern finns det också beskrivningar av hjärnblödning och frakturer hos barn.

FÖDELSEVIKT OCH VÅLD

Låg födelsevikt är den enskilt viktigaste riskfaktorn när det gäller hot mot barnets hälsa under det första levnadsåret. Mycket möda har därför lagts ner på att försöka hitta ett samband mellan våld under graviditeten och en lägre födelsevikt hos barnet. Förutom de ovan nämnda skälen till en förtida förlossning, med därav följande låg vikt, kan man tänka sig att den stress kvinnan lever under gör att andra kroniska tillstånd som högt blodtryck, astma och diabetes kan

förvärras. Stressen kan också göra kvinnan deprimerad, isolerad och mindre benägen att söka vård. Kan-ske självmedicinerar hon med rökning eller alkohol och äter dåligt.

Stress påverkar barnets tillväxt negativt på två sätt. Den ökade insöndringen av stresshormoner minskar genombloodningen i moderkakan och därmed syre- och näringsutbytet till barnet. Stressen kan också verka indirekt genom att den påverkar mammans beteende i riktning mot mindre hälsosamma vanor, något som i sin tur kan förknippas med en sämre tillväxt.

Flera studier har kommit fram till att de kvinnor som utsatts för fysiskt våld under graviditeten föder barn som i genomsnitt har något lägre födelsevikt. Låg födelsevikt är dessutom associerat med en rad faktorer som rökning, alkoholkonsumtion, låg inkomst, låg utbildning, brist på socialt stöd osv. När man korregerat för sådana faktorer i de enskilda studierna så har skillnaderna i födelsevikt mellan vålds- och icke vålds-utsatta kvinnor i de flesta fall helt försvunnit. Samtidigt pågår en diskussion bland forskarna om det riktiga i att korrigera för faktorer som är vanligare förekommande bland våldsutsatta kvinnor. Förekomsten av dessa faktorer kan ju vara en följd av våldet i sig.

Ännu en allvarlig konsekvens av våldet, för både barnets och moderns del, är att så mycket av mammans kraft och energi går åt till att överleva. Kraften räcker inte riktigt till för att hon ska kunna glädjas över det väntade barnet, förbereda sig för den nya rollen och lära känna sitt barn redan i livmodern. Denna orkeslöshet (eller snarare det faktum att kvinnan tvingas använda sin kraft till fel saker) blir givetvis ännu mer påtaglig efter förlossningen.

Depression är som vi sett vanligare bland våldsutsatta kvinnor och en depression hos modern efter förlossningen kan störa samspelet mellan mor och

barn. Störs detta samspel så kan det påverka barnets utveckling negativt – både emotionellt och vad det gäller färdigheter.

Har barnet ett bra samspel med en annan vuxen så kan det troligtvis mildra effekten av moderns depression på barnets utveckling. I de fall då fadern utövar våld mot modern kan man dock befara att han inte heller ger barnet det känslomässiga gensvar som det behöver. Barnet löper dessutom ökad risk att utsättas för direkt våld.

VARFÖR GÅR HON INTE?

Det är viktigt att komma ihåg att många kvinnor faktiskt lämnar förhållanden där de utsätts för våld. Detta visar sig bl.a. i det faktum att misshandlade gravida kvinnor oftare är skilda eller ensamstående. Att kvinnan lämnar mannen betyder dock tyvärr inte att hon med säkerhet också lämnar våldet.

Även det våldsamma förhållandet har börjat som en kärleksrelation. Kvinnan vill bli av med våldet, men vill kanske samtidigt ha tillbaka den man hon en gång föll för. Precis som många andra kvinnor med relationsproblem när hon hoppet att det ska bli bättre.

Det tar också tid att ta sig ur ett förhållande och processen innefattar ett sorgearbete. Kvinnan kan uppleva sig isolerad, ha skuldkänslor, bära på en rädsla för att inte bli trodd, ha ekonomiska problem, oroa sig för vårdnadsfrågan, bära på en rädsla för fortsatt våld osv.

Ett vanligt scenario är att mannen visar ogillande när kvinnan har kontakt med släkt och vänner. Detta gör att kvinnan mer och mer avstår från kontakterna och blir allt mer isolerad. Mannen kan också i kontakt med kvinnans vänner och anhöriga ha uppträtt på ett sådant sätt att kvinnan måste ta honom i för-

svar. Därmed har hon ställt sig på hans sida gentemot omgivningen.

Om hon vill återuppta kontakten och ha hjälp krävs alltså att hon övervinner det avstånd som byggts upp och tar risken att få höra att ”vad var det vi sa...”. En rädsla för att inte bli trodd är också vanlig. Kvinnan kan ha isolerats av mannen och hållits i okunnighet om sina rättigheter, eller ha desinformerats av honom.

RÄDSLOR

Många män som misshandlar hotar att skada eller döda kvinnan eller barnen om hon lämnar honom. ”Ska inte jag ha dig ska ingen annan det heller”. Hon har erfarenhet av att han har verkställt andra hot, och har därför skäl att ta hoten på största allvar. Det är inte heller ovanligt att våldet fortsätter efter en separation. Störst risk för att bli mördad av mannen löper kvinnan under tiden närmast efter att hon brutit upp. Ett exempel ur verkligheten är mannen som hotar att köra hela familjen in i en bergvägg om kvinnan går vidare med sina ansatser att lämna honom. Hotet upplevs som mycket realistiskt och får kvinnan att under två års tid i största hemlighet minutöst planera sin och barnens flykt.

Om kvinnan eller någon annan polisanmäler misshandeln – och åklagaren inte bedömer det som skett som så allvarligt att mannen omedelbart begärs häktad – så kan rättegång dröja i månader. Under väntetiden har kvinnan givetvis skäl att känna fruktan. Hon kan visserligen begära att mannen ska meddelas besöksförbud, något som fungerar olika väl från ort till ort, och polisen kan bistå med olika typer av skydd. Men hur väl det fungerar i det enskilda fallet beror på polisens och åklagarens kunskaper och förmåga att sätta sig in i kvinnans situation.

GEMENSAM VÅRDNAD – FORTSATT VÅLD

Mödrahälsovården och Socialtjänsten arbetar idag utifrån den vällovliga målsättningen att barn ska ha rätt till båda sina föräldrar. När det gäller samhällets inställning är gemensam vårdnad numera huvudregeln. För kvinnor och barn som utsatts för våld kan denna målsättning dock vara livsfarlig. Gemensam vårdnad gör det omöjligt för kvinnan att ha skyddat boende. Mannen har rätt att veta var barnen uppehåller sig. Det är också svårt att utväxla barnen utan att träffas, och mannen får därigenom gott om fortsatta tillfällen att hota och misshandla kvinnan. Även i de fall där det fysiska våldet upphör (kanske därför att kvinnan polisanmält och mannen vet att han har ögonen på sig) kan mannen sabotera ingångna avtal och på annat sätt trakassera kvinnan. Eftersom de har barn ihop blir hon inte fri från honom.

Många gånger är det just insikten om att barnen drabbas av våldet, direkt eller indirekt, som får en kvinna att besluta sig för att bryta upp ur ett förhållande där våld förekommer. Samma kvinna ska sedan lämna barnen till den man som slagit henne och där barnen oftast vet att så skett. Att se eller höra att mamma misshandlas är en traumatisk händelse för ett barn. I Kommittén mot barnmisshandels betänkande jämför man bevittnande eller upplevelser av våld i hemmet med psykisk barnmisshandel (SOU 2001:72).

Vi vet också att många av de barn vars mödrar utsatts för våld själva blir slagna. Kvinnan ska alltså lämna fostran av barnen till en man som tydligt visat vilka metoder han tar sig rätten att använda, när han vill forma en annan människa efter sina normer. Eller

som Kvinnovaldskommissionen uttryckte det: ”En man som utsätter sin hustru för fysiskt eller psykiskt våld kan förmodas se på sina barn på samma sätt som han ser på sin hustru, dvs. som en ägodel som ska vara honom till lags, kontrolleras och bestraffas”.

Här ger samhället dubbla budskap. Officiellt fördömer man mäns våld mot kvinnor, och lagstiftningen ser till brottets speciella karaktär av systematiska kränkningar. Samtidigt kräver man av kvinnan att hon ska samarbeta med den man som kränkt henne och lämna barnen i hans vård.

Principen om den gemensamma vårdnaden skapar idag många svårigheter och problem för kvinnor som försöker bryta upp från våldsamma män. Det kan kanske t.o.m. vara dessa svårigheter som får dem att ge upp och återvända till förövaren. Om det ändå inte går att komma ifrån mannen är det lika bra att bo med honom. På så sätt slipper kvinnan i alla fall lämna barnen ensamma med honom.

MÖDRAHÄLSO- VÅRDENS ANSVAR

För den gravida kvinnan är mödrahälsovården en viktig instans. Hit kommer hon ett flertal gånger och förhoppningsvis hinner en förtroendefull relation mellan kvinnan och barnmorskan byggas upp. Graviditeten innebär en utvecklingsperiod i en kvinnas liv. För det väntade barnets skull är hon därför mer motiverad till förändring.

Mödrahälsovårdens mål är att tidigt identifiera medicinska och sociala faktorer som kan utgöra ett hot mot barnets och moderns hälsa. Så långt som möjligt ska man sedan hindra dessa riskfaktorer från att påverka mor och barn negativt. Dessutom är

målet att förbereda föräldraskapet. Att identifiera och motarbeta våld mot kvinnor och barn är följaktligen helt i linje med verksamhetens mål.

VÅGA FRÅGA

Att vara utsatt för våld är skam- och skuldbelagt. Få kvinnor berättar därför självmant om sin situation. Den som vill erbjuda kvinnan en möjlighet att berätta måste fråga, och eftersom misshandlade kvinnor finns i alla grupper måste man fråga alla.

Men föreställningen om att våld utövas under speciella omständigheter och av speciella män lever kvar. Många kvinnor känner motstånd mot att definiera sig själva som en misshandlad kvinna och sin man som en misshandlare. Därför fungerar det inte med att bara fråga ”Har du blivit misshandlad?”. Man måste vara mer konkret.

Frågan kan lyda: ”Har du blivit slagen, sparkad eller knuffad eller på annat sätt fysiskt skadad?”

Även erfarenheter av sexuellt våld bör tas upp eftersom de kan ha betydelse för såväl graviditet, förlossning som föräldraskap. För alla kvinnor innebär graviditeten en utvecklingskris. Gamla bortträngda traumatiska upplevelser kan aktualiseras, minnen och känslor från barndomen komma upp till ytan. Kvinnan oroar sig kanske till och med för att inte kunna skydda sitt barn från framtida övergrepp.

Förlossningen är i sig ett tillfälle då tidigare sexuella övergrepp kan göra sig påmind. Kvinnan kan uppleva det som att hon förlorar kontrollen. Värkarna kommer utan att hon kan påverka dem, smärtan, vaginal-undersökningarna, nakenheten och känslan av att vara utlämnad kan bidra till att minnen av tidigare övergrepp aktiveras. Även kvinnans inställning till och upplevelse av amningen kan påverkas av tidigare övergrepp.

Om det visar sig att kvinnan utsätts för sexuellt våld i sin nuvarande relation kan det vara ett tecken på att våldet är extra allvarligt. Frågor om svartsjuka och kontrollerande beteende från mannen sida och om hon upplever rädsla för partnern ger en uppfattning om kvinnans psykiska miljö.

Att fråga är att ge kvinnan ett tillfälle att berätta. Kanske blir kvinnan överrumplad första gången och nekar, men en vilja att berätta kan mogna fram. Det kan också vara så att förtroendet för barnmorskan ökar i takt med graviditeten, eller att våld tillkommer i ett senare skede. Frågorna bör alltså återkomma.

En förutsättning för den här typen av frågor är att barnmorskan får träffa kvinnan utan att mannen är med. I dag erbjuds mannen att närvara på varje besök på MVC, han får vara med vid förlossningen och stanna med mor och barn på BB. Möjligheten till kontroll av kvinnan är alltså total för den man som så vill.

De par som har det bra tillsammans skulle inte påverkas negativt av att något eller några besök var reserverade enbart för kvinnan, men för några kvinnor skulle en sådan policy vara mycket viktig.

TA HAND OM SVARET

Att barnmorskan får vetskap om att våld förekommit/förekommer är ett första steg. Om kvinnan därefter ska kunna erbjudas hjälp och stöd krävs upparbetade kanaler till dem som kan hjälpa henne med praktiska problem, t.ex. socialtjänst och kvinnojour. Det behövs också personer som kan vara till hjälp i bearbetningen av det som hänt, både för kvinnas del och för barnen. Läkare måste vara införstådda med sin uppgift att dokumentera skador och skriva rättsintyg, och polis och rättsväsende måste ta sitt tillbörliga ansvar.

En svårhanterlig situation, ur barnmorskans pers-

pektiv, uppstår när en kvinna berättar att hon utsätts för våld, men inte är beredd att ta emot erbjuden hjälp.

Det är oklokt att forcera fram förändringar. Beslut som inte i grunden är kvinnans egna kommer ändå inte att hålla i längden. Om kvinnan inte är beredd att förändra sin situation i dagsläget är det ändå viktigt att hjälpa henne att göra en riskbedömning. Hon bör informeras om de företeelser som talar för en ökad risk – som att våldet tilltar i frekvens och omfattning, att sexuella övergrepp förekommer, att mannen försökt kväva kvinnan, att det finns vapen i huset, missbruk hos mannen, ett uttalat kontrollerande beteende och svartsjuka, hot om mord eller självmord, våld mot barnen och att mannen är våldsam utanför hemmet. Hon bör också tillfrågas om vad hon har för utväg i en kritisk situation.

En kvinna som t.ex. inte har någon att vända sig till är givetvis mycket mer utlämnad åt mannen. Hon behöver ha hjälp med att utvidga sitt kontaktnät och få konkreta besked om vart hon kan vända sig i en krissituation. Kanske ska hon se till att ha vissa viktiga saker utanför bostaden – som nödvändiga mediciner, litet extra kläder, pengar och viktiga papper. Det viktiga är att öka hennes kunskaper och handlingsutrymme.

Här är det också viktigt att barnmorskan ser gränserna för sitt ansvar. Barnmorskan ska våga fråga, se och lyssna utan att fördöma, hon ska ha kunskap så att hon kan informera kvinnan. Hon ska också lotsa henne rätt och ta upp frågan om kvinnans och barnets säkerhet. Men hon kan inte leva kvinnans liv. Kvinnan måste själv ansvara för sina val.

Ett undantag från ovanstående resonemang är om barnmorskan får vetskap om förhållanden som gör att det kan befaras att barn i familjen far illa. Som socialtjänstlagen uttrycker det (i 71 §):

”Hälsa- och sjukvårdens personal har skyldighet att genast anmäla till socialnämnden om de i sin verksamhet får kännedom om något som kan innebära att socialnämnden behöver ingripa till en underårigs skydd”

En sådan anmälan ska givetvis inte göras utan kvinnans vetskap, och det är viktigt att poängtera att en utredning om barnens situation syftar till att förbättra förhållandet för henne såväl som barnen. Socialtjänsten har enligt socialtjänstlagen skyldighet att bistå misshandlade kvinnor, men också i kontakten med dem är kvinnan beroende av kunskap och inlevelseförmåga hos enskilda tjänstemän.

BARNHÄLSOVÅRDEN

På samma sätt som mödrahälsovården har en viktig uppgift i att upptäcka och motverka våld hos den gravida kvinnan, så har barnhälsovården ett ansvar efter det att barnet är fött. Signaler som kan vara tecken på problem är att föräldrarna inte förberett för barnet i hemmet, amningsproblem, att barnet inte går upp i vikt, depression eller stor oro hos modern. Givetvis gäller även här att bästa sättet att få veta är att fråga.

ATT BLI TILLFRÅGAD OM VÅLD

Vad anser då kvinnor om att få frågan om de utsatts för våld? I den tidigare nämnda studien som genomfördes vid mödravårdscentralerna i Uppsala kommun tillfrågade man kvinnorna om just detta. Efter att vid två tillfällen under graviditeten och en gång vid ett återbesök efter förlossningen ha tillfrågats av barnmorskan om erfarenheter av våld, fick kvinnorna skriva ned vad de ansåg om detta förfarande. Kvin-

nornas svar indelades utifrån det i fyra kategorier: 1) enbart positivt, 2) varken positivt eller negativt/obehagligt, 3) både positivt och negativt/obehagligt och 4) enbart negativt/obehagligt.

Den sista kategorin rymde allt ifrån att det kändes konstigt att bli tillfrågad om något som inte berör en - och att det var jobbigt att tänka på att det finns kvinnor som drabbas - till tydliga uttryck för att det var känsligt eller jobbigt att bli tillfrågad.

Av de tillfrågade kvinnorna tyckte 80 procent att det enbart var positivt medan 12 procent såg det som varken positivt eller negativt/obehagligt att få frågan. 5 procent tyckte att det var både positivt och negativt eller obehagligt och 3 procent svarade att de enbart såg det som negativt eller obehagligt att tillfrågas.

Resultatet ger följaktligen stöd för ett arbetssätt inom mödrahälsovården där frågor om våld ingår som en naturlig del i strävan efter att identifiera och motverka riskfaktorer för mor och barn.

Som en följd av den nämnda studien har detta arbetssätt införts inom mödrahälsovården i Uppsala län. Även Socialstyrelsen har initierat en screeningverksamhet för att fånga upp våld mot kvinnor. Verksamheten har bedrivits på försök i Skåne, Stockholm och Kopparbergs län.

AVSLUTNING

Våld mot gravida kvinnor är ett hot mot kvinnors och barns hälsa och välbefinnande – ett hot som samhälle och individer har en skyldighet att bekämpa.

Ett barn har rätt att vara önskat. Det har rätt att födas in i ett sammanhang där dess ankomst förbereds med förväntan. När barnet är fött behöver det kunna se sitt eget värde genom att spegla sig i människor som orkar älska det och ge gensvar, för att

växa till och utvecklas normalt. En konsekvens av mäns våld mot kvinnor kan vara att barn berövas rätten till en sådan uppväxt.

Sverige har troligen världens vassaste lagar när det gäller våld mot kvinnor. För att dessa lagar ska få genomslag och tillämpas i praktiken krävs dock ökade kunskaper hos alla de som möter våldsutsatta kvinnor och deras barn. Kunskap och samarbete är nyckeln till förändring. Och eftersom våld mot kvinnor först på senare år har börjat komma in i utbildningen för poliser, jurister, socialarbetare och vårdpersonal så saknar de flesta yrkesverksamma fortfarande utbildning. Utbildningsbehovet är därför enormt. Ämnet våld mot kvinnor och barn måste ses som ett viktigt kompetensområde.

Text: Kristina Stenson

BRIS OCH BARNENS HJÄLPTELEFON – VAD BARNEN BERÄTTAR OM VÅLD I FAMILJEN

Att bekämpa barnmisshandel har varit en central fråga allt sedan Barnens Rätt I Samhället (BRIS) grundades 1971. Då startade organisationens pionjärer – med barnboksförfattarinnan och teveproducenten Gunnel Linde och samhällsdebattören Berit Hedeby i spetsen – en riksomfattande kampanj mot barnmisshandel.

Detta skedde sedan en treårig flicka i moderns närvaro misshandlats till döds av sin styvfar. Fallet upprörde Sverige, särskilt som det var känt att flickan varit utsatt för våld under lång tid, fallet varit känt hos dåvarande barnavårdsnämnden utan att någon hade ingripit till skydd för barnet. Just politikernas och de sociala myndigheternas bristande förmåga att på allvar uppmärksamma barnmisshandelns förekomst blev en stark drivkraft för BRIS grundare, och den opinionsyttring som krävde lagstadgat förbud mot rätten till barnaga gick under beteckningen ”BRIS-gerillan”. Resultatet blev till slut framgångsrikt: den riksomfattande kampanjen bidrog till den anti-agalag som riksdagen beslutade om 1979.

Under 1980-talet kom fokus till stor del att förflyttas från fysisk barnmisshandel till förekomsten av sexuella övergrepp mot barn, en fråga som upptog den allmänna debattscenen inom området grova övergrepp mot barn. Det mediala intresset för barnmisshandel försvann ut i periferin och problemet återkom inte på allvar förrän lågkonjunkturen i bör-

jan på nittioalet medförde stor social nedrustning i barns välfärd samt gjorde föräldrarna i många barnfamiljer arbetslösa.

Detta avspeglades på de inkommande samtalen på Barnens Hjälptelefon hos BRIS genom en oroande ökning av antalet barn som ringde om att de blivit misshandlade. Nästan 9 av 10 samtal behandlar övergrepp skedda i hemmet, och då BRIS under fem år gjort studier av vilka som barnet uppger som förövare, kan man konstatera att det i 7 fall av 10 är en biologisk förälder. I första hand är det fadern (i 41 procent av fallen) som står för våldet, men även modern (19 procent av fallen) och båda föräldrarna tillsammans (12 procent) är aktiva förövare.

BRIS har också i opinionsbildningen fokuserat på förekomsten av kvinnliga förövare, eftersom barnen själva uppger att så är fallet vid cirka en tredjedel av misshandelstillfällena.

(BRIS-rapporten. Samtalen till BRIS stödtelefoner 2000).

BRIS presenterade 1998 en fördjupningsstudie av 160 barnmisshandelssamtal som visade att bara 17 procent av de vuxna som känner till att ett barn blir allvarligt och regelbundet misshandlat hemma gör någonting aktivt för att stoppa detta. Hela 41 procent av de vuxna som känner till vad som händer gör absolut ingenting! Ytterligare 20 procent tror helt enkelt inte på barnet eller döljer misshandeln. Sedan tillkommer 13 procent som säger att de bara anat, är rädda, eller har gjort något otillräckligt. 9 procent uppmuntrar den misshandlade pojken eller flickan till kontakt med BRIS.

Sedan mitten av 90-talet har BRIS skrivit flera arti-

klar på Dagens Nyheters debattsida och varnat för att barnmisshandeln är ett försummat problem i det svenska samhället och att samtalen om detta problemområde ständigt ökar på Barnens Hjälptelefon. Artiklarna har också innehållit krav på att regeringen måste tillsätta en parlamentarisk kommitté som utreder barnmisshandels förekomst och föreslår åtgärder mot densamma. Dessa krav resulterade bland annat i att BRIS förra generalsekreterare Bodil Långberg utsågs till huvudsekreterare i den statliga barnmisshandelskommitté som efter två års arbete lämnade sitt slutbetänkande 2001.

EN TYP AV MISSHANDEL

Det är på sin plats att betrakta barns betvittnande av våld inom familjen som en typ av barnmisshandel.

I samtalen till Barnens Hjälptelefon finns berättelser från barn som har ringt och berättat om mycket svåra upplevelser. T.ex. berättar en 14-årig flicka om:

"att hon blivit slagen av sin pappa i ett par veckor, samtalet övergick mer och mer till att handla om hur mycket och hur länge pappan slagit mamman. Jag (dvs. brisjouraren) försökte styra in samtalet till att handla om att han slagit henne – men hon talade mest om hur dum pappan var mot mamman".

En annan flicka ringer dagen efter att styvpappan slagit mamman under natten. Även barnen i familjen har fått sparkar och slag. Flickan uppmanas prata med sin skolkurator där hon varit tidigare.

En 14-årig pojke har en mamma som varit arbetslös och sedan dess har pappan kommit hem berusad efter jobbet och slagit mamman.

En annan pojke ringer från sitt rum på sin mobil:
"Pappan har just slagit mamma. Detta har pågått i

två månader. Mamman hade sprungit in till grannen och pappan låst in sig. Pojken hade ringt efter sin kompis som nu var hos honom ..."

En 11-årig flicka har haft svårt att hänga med i skolan:

"Vägar inte ta upp det för då måste hon sitta i garderoben. Mamman dricker. Mammans sambo slår mamman. Barnet var inte mottaglig för hjälp ännu och rädd för att styvpappan slår ihjäl mamman då."

Barnen ringer till BRIS för att de är rädda, behöver bearbeta sina känslor och ber om hjälp, samtalen ger uttryck av akuta, allvarliga situationer om sådant som inget barn borde få uppleva.

RÄTTEN ATT FÅ BEARBETA

Att se sin mamma bli slagen är utan tvekan en traumatisk händelse som alla barn ska ha rätt att få bearbeta.

Efter det som framkom i fördjupningsstudien från 1998 finns det skäl att misstänka att många familjer där barnen åser sin mamma blir slagen, aldrig möter någon inblandning av utomstående eller myndighet.

När förhållandena blir kända, t.ex. genom polisanmälan eller anmälan till socialtjänsten, vill BRIS peka på nödvändigheten av rutiner inom dessa myndigheter samt även andra instanser (kvinnojourer, manscenter), för att uppmärksamma barnens behov av att bli uppmärksammade och lyssnade på i samband med upplevelser av våld inom familjen.

Alla dessa barn måste beredas tillfälle att få berätta vad de varit med om, även de tysta som inte pockar på uppmärksamhet. En vanlig fördom finns fortfarande på många håll om att man inte ska påminna barnen om otäcka händelser och att de ändå inte har

förstått. Traumaforskning visar att traumatiska händelser inte ”glöms bort”. Det är viktigt för alla, barn och vuxna, att bearbeta det som har hänt för att bättre kunna återhämta sig. På många håll bedrivs redan ett bra arbete med att se till barnens behov i samband med familjevåld. Men fortfarande fattas mycket för att alla barn som blivit utsatta automatiskt ska erhålla någon form av bearbetning.

Ett problem är att nuvarande lagstiftning ger föräldrar rätt att sätta sig emot att barnet får vård och behandling hos t.ex. BUP eller PBU.

Avslutningsvis vill BRIS peka på behovet av utbildning inom både polisväsendet och socialtjänsten med fokus på barnen när man handlägger ärenden med kvinnovåld.

Text: Gunnar Sandelin och Karin Flygare

REFERENSER

- Arnell, A. & Ekblom, I. (1999) "och han sparkade mamma..." Möte med barn som bevittnar våld i sina familjer. Stockholm: Rädda Barnen.
- Bolin, E. (1984) *Kampen mot Kvinnomisshandel*. Stockholm: Brevskolan.
- Bolin, E. (1989) *Kvinnojourernas roll och samhällets ansvar*. I: *Kvinnomisshandel. JÄMFÖ Rapport nr 14*. Stockholm: Delegationen för jämställdhetsforskning.
- BRÅ-rapport 2000:15. *Barnmisshandel. En kartläggning av polisanmäld misshandel av små barn. Brottsförebyggande rådet*. Stockholm: Fritzes.
- Christensen, E. (1988) *Opvækst eller Overlevelse. Psykisk Forsvar mot Vold og Strategier for Overlevelse hos 4-6-årige Barn i Familier med Hustrumishandling*. København: Sikon.
- Christensen, E. (1990) *Børnekår. En undersøgelse af omsorgssvigt i relation til børn og unge i familier med hustrumishandling*. Nordisk psykologi's monografiserie nr 31, vol 42. Danmark: Akademisk Forlag.
- Elman, R. A. (1990) *Avlivna myterna om Kvinnomisshandel!* Stockholm: ROKS.
- Elman, R. A. & Eduards, M. L. (1991) *Unprotected by The Swedish Welfare State. A Survey of Battered Women and the Assistance They Received*. *Women's Studies International Forum*, 14, s 413-421.
- Hedin, L.W. (1999) *Woman abuse during pregnancy. A prevalence study of psychological and physical abuse among Swedish women*. Göteborg University: Department of Obstetrics and Gynecology.
- Hydén, M. (1995) *Kvinnomisshandel inom äktenskapet. Mellan det omöjliga och det möjliga*. Stockholm: Liber.
- Jaffe, P., Wolfe, D. & Wilson, S (1990) *Children of Battered Women*. Newbury Park, CA: Sage Publications.
- Jeffner, S. (1994) *Kvinnojourers kunskap – en översikt av kvinnojourernas kunskap om sexualiserat våld, speglad mot aktuell forskning*. Folkhälsoinstitutets rapport nr 1994:10. Stockholm: Folkhälsoinstitutet.
- Lindgren, G. & Stibner, I.-B. (1984) *De glömda barnen*, Socialmedicinsk Tidskrift, nr 61, s 38-40.
- Lundgren, E. (1991) *Väldets normaliseringsprocess. Två parter – två strategier*. Stockholm: ROKS.
- Lundgren, E., Heimer, G., Westerstrand, J. & Kallio-koski, A-M. (2001) *Slagen dam. Mäns våld mot kvinnor i jämställda Sverige – en omfångsundersökning*. Brottsförmyndigheten och Uppsala universitet.

MARS-Rapport (1996) *Kliniska riktlinjer – Riktlinjer för hälsovård under graviditet*. Socialstyrelsen. Finns utlagd på: <http://www.sos.se/mars/rkt046/rkt046.htm>

Metell, B., Eriksson, M., Isdal, P., Lyckner, B. & Råkil, M. (2001) *Barn som ser pappa slå*. Stockholm: Gothia.

Shared Power – Shared Responsibility. *National Report by the Government of Sweden for the Fourth World Conference on Women in Beijing 1995*. Stockholm: Ministry of Health and Social Affairs.

SOU 1995:60. *Kvinnofrid, Huvudbetänkande av Kvinnovåldskommissionen*. Stockholm: Fritzes.

SOU 2001:18. *Barn och barnmisshandel. En rapport utarbetad av Kommittén mot barnmisshandel*. Stockholm: Fritzes.

SOU 2001:72. *Barnmisshandel. Att förebygga och åtgärda. Slutbetänkande av Kommittén mot barnmisshandel*.

Stockholm: Fritzes.

Weinehall, K. (1997) *Att växa upp i våldets närhet. Ungdomars berättelser om våld i hemmet. Akademisk avhandling*. Umeå universitet: Pedagogiska institutionen.

Stenson, K., Nordström, M.L., Heimer, G. et al. (2001) *The prevalence of violence investigated in a pregnant population in Sweden*. J Psychosom Obstet Gynecol, 22, 189–97.

Stenson, K., Saarinen, H., Heimer, G. et al (2001) *Women's attitudes to being asked about exposure to violence*. Midwifery, 17, 2–10.

Weinehall, K. (1999) *Gymnasieelevers möten med våld – i hemmet, i skolan och på fritiden*. Pedagogiska rapporter nr 59. Umeå universitet, Pedagogiska institutionen.

Wilow, K. (2000) *Författningshandbok 2001. För personal inom hälso- och sjukvård*. Stockholm: Liber.

Nationellt Råd för Kvinnofrid är ett rådgivande organ för frågor som rör våld mot kvinnor. Det skall också vara ett forum där regeringen kan utbyta erfarenheter och idéer med företrädare för organisationer och forskare som är engagerade i frågor som rör våld mot kvinnor. Rådet skall uppmärksamma problemområden som behöver åtgärdas.

Nationell Råd för Kvinnofrid är inrättat för en tidsperiod av två år.

Följande skrifter har tidigare utkommit:

- När man slår mot det som gör ont – våld mot kvinnor med funktionshinder, sept 2001
- Kommunerna som blundar för mäns våld mot kvinnor, nov 2001
- Han var väl inte alltid så snäll – våld mot äldre kvinnor, mars 2002

Ordförande: Jämställdhetsminister Margareta Winberg

Projektledare: Ingegerd Sahlström

Ledamöter: Gabriel Barqasho, Angela Beausang, Elis Envall, Gun Heimer, Ann Cha Lagerman, Kicki Nordström, Gunnar Sandell, Eva-Britt Svensson, Barbro Westerholm och Hans Ytterberg.

© Nationellt Råd för Kvinnofrid, maj 2002

